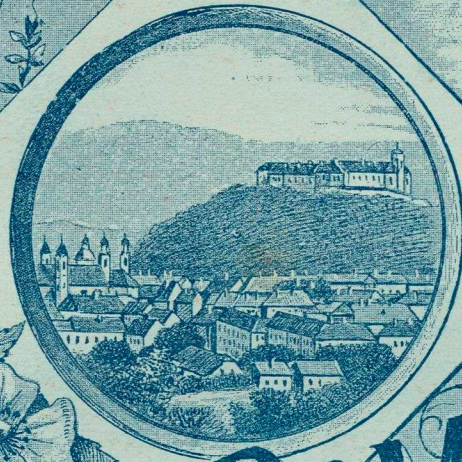

DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST
ZA
LEPOSLOVJE IN ZNANSTVO.

ŠTEV. 7. LETO V.

UREJUJE IN IZDAJE
DR. FRANCE LAMPE.

V LJUBLJANI,
DNE 1. JULIJA 1892.

TISEK
'KATOLIŠKE TISKARNE'
V LJUBLJANI.

Epit.

Vsebina VII. zvezka.

	Stran
1. Frančišek Pustavrh, slovenski slikar. <i>Spisal Janko Barlè</i>	289
2. Slovenskemu kresu. <i>Zložil A. H.</i>	293
3. Ljudska osveta. <i>Povest. Spisal Podgoričan</i>	294
4. Spoznanje. <i>Zložil A. M.</i>	304
5. Kameleon. <i>Črtica iz sedanjega življenja. Spisal Tine Brdnik</i>	305
6. Naša železnica. <i>Spisal Ivan Zupanec</i>	309
7. Z goré. <i>Zložil Sovran</i>	314
8. Zdaj in nekdej. <i>Zložil A. M.</i>	314
9. Diabolus vagabundus. (Peklenšček Potepenšček.) <i>Kratkočasnica.</i> — Po narodnih pripovedkah <i>spisal Anton Hribar</i>	315
10. „Pavel Butara.“ <i>Zložil J. O. Golobov</i>	316
11. Na kresni večer. <i>Zložil J. O. Golobov</i>	316
12. Rimsko mesto Virunum na Koroškem. <i>Spisal A. St.</i>	317
13. Grof Radecki, oče naših vojakov. <i>Sestavil dr. Fr. L.</i>	319
14. Na jutrovem. <i>Potopisne in narodopisne črtice. Spisal dr. Fr. L.</i>	326
15. Slovstvo	332
A. Slovensko. Osnovni nauki iz fizike in kemije za ljudske in meščanske šole. <i>Spisal Andrej Senekovič.</i> — Mlinarjev Janez. <i>Spisal F. Kočvar.</i> — Z ognjem in mečem. <i>Poslovenil Podravski.</i> — Pot v nebesa. <i>Spisal O. Nik. Mcžnarič.</i> — B. Hrvaško. Knjige »Matice Hrvatske« za l. 1891. Teuta, Grobničko polje. <i>Napisao Dimitrij Demeter.</i> — Zagreb i okolica. <i>Složio A. Hudovski.</i> — C. Češko slovstvo. Zemská jubilejni výstava v Praze 1891. — Listi filologické. — Časopis pro pěstování Matematiky a Fysiky.	
16. Razne stvari	335
Naše slike. — »Matica Hrv.« »Muzejsko društvo.« »Matica Slovenska.« Nove iznajdbe. Dunajska razstava. — Znameniti grobovi.	

Slike.

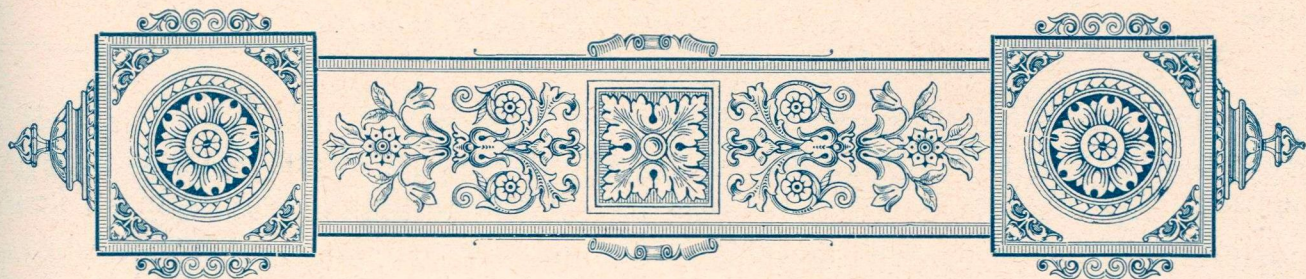
1. Frančišek Pustavrh, slovenski slikar. (Narisal Jos. Germ.)	289
2. Janeza Šubica „Sv. Martin“ v šmartinski cerkvi pod Šmarno Goro. (Po fotografiji.)	296 in 297
Obrazi iz japonskega življenja (po fotografijah):	
3. V gostilnici	305
4. Pri nauku	312
5. Obisk	313
6. Kuhinja	320
7. Maršal grof Radecki. (Narisal Jos. Germ.)	321
8. Pogled na Aleksandrijo. (Po fotografiji.)	329

Listnica uredništva. Gosp. *Sl.* na *R.*: Prejeli. — Gosp. *K.* v *M.*: Prejeli. Prosimo potrpljenja. — Zaradi prostora smo odložili nekaj ocen. Vse se zvrsté.

Pri upravnistvu se še dobita: Letnik II. za 2 gld., letnik IV. za 3 gld., v Bonačeve izvirne platnice vezan II. letnik 3 gld. 20 kr., IV. letnik 4 gld. 20 kr.

Cena: Za celo leto 3 gld.; za pol leta 1 gld. 50 kr. Za dijake na leto 2 gld. 60 kr. Uredništvo in upravnistvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje iz prijaznosti „Katol. Bukvarna.“

Francišek Pustavrh, slovenski slikar.

(Spisal Janko Barlè.)

Dasi je naš slovenski narod majhen, vendar je rodil mnoge znamenite možé, kateri so vi-

soko zavihteli uma svitle meče in zapustili narodu krasna dela. V ponos in vspodbudo bodo njih dela še poznim rodovom. Naš narod ima možé, katerih dela se občudujejo daleč po domovini, a njih imena so se pozabila; spominjajo se jih le nekateri prijatelji, kateri so bili z dotičniki v bližnji zvezi. Jeden izmed takih znamenitih

môž je tudi pokojni duhovnik Pustavrh. Lahko ga štejemo med najbolj darovite slovenske slikarje, a ime njegovo se je skoro pozabilo. Zato na-

merjam o njegovem trudapolnem in plodovitem življenju nekoliko izpregovoriti, da obudim in oživim pa ohranim

še med potomci njegov spomin.¹⁾

Frančišku Pustavrhju je tekla zibelka v prijazni vasi sv. Katarini v Topolu. Na oni čarobni višini se je porodil v kmečki hišici blizu cerkve dne 4. grudna l. 1827. Oče, dasi preprost kmetovalec, bil je spreten samouk v marsikaterih ročnih delih, tako n. pr. je obešal zvonove po zvonikih in

Francišek Pustavrh, slovenski slikar.
(Narisal Jos. Germ.)

opravljal druga tesarska dela. Tudi mali Francek je kazal zgodaj bistro glavico,

¹⁾ Za te podatke zahvaljujem pokojnikovega prijatelja, gosp. župnika Martina Tomca, potem

zato sta ga poslala roditelja v Ljubljano v šolo. Stanoval je v Krakovem. Že v četrtem razredu ljudskih šol je risal raznovrstne podobice. Kar je počel v ljudski šoli, to je marljivo nadaljeval v gimnaziji. Vsako prosto urico je posvetil svojemu milemu risanju. Že v prvi in drugi šoli je mnogokrat narisal v ne malo veselje in zabavo svojih tovarišev obraze sošolcev in jih prav dobro zadel. Njegovi zemljevidi so bili najlepši na gimnaziji, ali, ker je bil dobrega srca, pomagal je pri tem rad kakemu nerodnejšemu sošolcu. Mati njegova, katera je bivala pri njem kot župniku, pripovedovala je večkrat tako-le: »Tako sem bila jezna! Vsak krajcar je izdal za ‚farbce‘. Prišla sem k njem v Ljubljano, pa sem mu vse pobrala. Šla sem potem k profesorju in mu to povedala. On je pa rekel: »Mat', pustite mu to veselje, morbit' bo ‚maler‘.« Polej mu pa nisem več branila!»

Mladi Pustavrh se je naobraževal samcat, vendar je že kot dijak stopil večkrat k takrat najbolj slavljenu slikarju Mateju Langusu in ga gledal pri delu, učil se pripravljati barve in druge malenkosti. Vsekako treba omeniti, da je bil znan tudi zgodovinskemu slikarju Pavlu Künl-u, katerega je — kakor tudi Langusa — prav rad kaj poprašal; od jednega ali drugega je zvedel to ali ono risarsko pravilo. Tako je bilo na gimnaziji.

Nova dôba se je začela za Pustavrha, ko je stopil l. 1849. v ljubljansko semenišče. Ker je bil jako nadarjen,

Pustavrhovega sošolca, gospoda župnika Janeza Sajovica, bogoslovca gosp. Jožefa Benkoviča in pokojnikovo gospodinjo Miciko. Potrkal sem tudi drugodi, vendar trkal sem zaman. Znano je, kako so pri nas včasih ljudje postrežljivi onemu, kateri bi rad kaj zbral, da stvar otmè. Mislijo, da je potrata, če žrtvujejo takemu opraviilu pol ure.

preostalo mu je mnogo prostega časa, katerega je pa vestno porabil, da se v svoji tako priljubljeni umetnosti izpopolni. Zbral si je polagoma malo zbirko jeklorezov, bakrorezov in drugih podob, po katerih je kaj rad posnemal svoje slike in tako vsaj za silo namestoval slikarsko šolo. Iz licealne knjižnice pa si je izposojeval posnetke podob najznamenitejših svetovnih slikarjev in slavnih galerij. Po cele ure je predsedel v semeniški knjižnici ljubljanski in proučeval one freske. Ni čudno, da je že ondaj veljal med tovariši za dobrega slikarja. Tu je napravil prve oljnate slike. Za zvestega tovariša in tudi ljubitelja slikarstva je imel pokojnega župnika na Raki, Antona Tavčarja, kateri je tudi kaj spretno risal, vendar le z vodenimi barvami.

Tako se je marljivemu in delavnemu Pustavrhju jako hitro približal veseli dan — njegove prve svete maše. Pel jo je v svoji rodni vasici pri sveti Katarini leta 1853., kjer se je zbralo lepo število njegovih znancev in prijateljev. Pridigoval mu je tedanji sorski župnik, kasneje kanonik v Novem mestu, Belin, vodnik mu je bil kanonik Zavašnik, a peli so mu tovariši bogoslovci. Vesela dogodbica se pripoveduje o bogoslovcu Velesovčanu Čebulu, sedaj misijonarju v Ameriki. Bogoslovci so spali na skednju, a pod njimi so bili svatje. Kaj vem kako, zmuznil se je bogoslovec Čebul s skednja in padel doli na nekega svata. Nu, nesreče baš ni bilo, ker se je Čebul hitro zopet pobral, a oni svat je tožil drugega dné, da ga bolé kosti, in javkal je, češ: »Nekaj je padlo težkega, pobralo se je in šlo zopet naprej!« — To se mu je smejal Čebul!

Mladega mašnika so poslali v Polšnik pri Savi, kjer je bil do leta 1854. Od todi je prišel v Spodnji Tuhinj, kjer je

kapelanoval do leta 1859., potem pa v tiho Velesovo (Velesalo), kjer je bil osem dolgih let (od l. 1859. do 1867.). Velesovska cerkev je bila Pustavrhu najboljša šola. Vsakdo, ki je obiskal oni veličastni božji hram, spominja se še dobro onih resnih, potemnelih slik slikarja Schmidta iz Kremsa. Čim dalje jih gledaš, tem bolj se ti milijo. Nu, če delujejo one že tako na nas navadne ljudi, kako so še-le na nadarjenega Pustavrha, kateri jih je umeval in znal ceniti! Tu je spoznal tudi jednakega prijatelja umetnosti, pl. Strahla, grajščaka v Stari Loki. Stari mož je bil nenavaden ljubitelj slikarstva in si v svojem gradu priredil lepo zbirko slik. Pustavrh mu je prenavljal in popravljaj stare slike, zato sta čestokrat med seboj občevala. Kako izredno je ljubil pl. Strahl slike, pripovedovala mi je Pustavrhova kuharica Micika. Ko je prišla nekoč po opravlku v Staro Loko h grajščaku, vodil jo je k svojim slikam in ji razkazoval vsako posamezno. Imel je neozdravljivo bolezen v grlu, težko je dihal, a še teže govoril, pa je šepetal:

»Ali ti je ta povšeči? Ali ona?« — Ona je samo pritrjevala; morda jo je katera druga svetlejša bolj mikala, — mož pa je nadaljeval: »Veš, po noči mnogokrat ne morem spati; takrat pridem semkaj k svojim slikam, sedem pred podobo, postavim na vsako stran po jedno svečo in gledam, misleč si, da so to moji otroci!« — Ta starec je res živel za umetnost.

Leta 1867. se je poslovil Pustavrh od Velesovega in odšel na Sela pri Kamniku, kjer je bil 4. septembra l. 1867. slovesno vmeščen kot lokalni kapelan ali župnik. Tu je vestno izpolnjeval štiri leta težke duhovske dolžnosti, a tu je tudi zatisnil zjutraj 22. okt. l. 1871. za vedno svoje oči.

Pred pustom je bilo. Visoko gori v hribih so imeli ženitnino, pri kateri je bilo prav veselo. Po stari navadi so tudi streljali. Šestnajstleten dečko, nevestin brat, je tudi streljal, a na polzki, ledeni cesti mu je izpodletelo, padel je in se ustrelil pod glavo v čeljust. Obe čeljusti sta se nesrečnežu razklenili. O polnoči so poslali po pokojnega Pustavrha, kateri je, kot vselej, tudi sedaj hitel, da pripravi umirajočega za večnost. Grda rana je močno pretresla rahlega, blagega Pustavrha; poleg tega se je prehladil, ker je bil precej obilen in je moral visoko v hribe in hitro iti. Največ pa mu je škodilo, ker se mu je domov gredočemu zdrsnilo: padel je na korenino in se udaril nad rebri. Pretresel se je; kmalu ga je začelo zebsti v noge, telo je otekalo. Ko je mož videl, da mu gré slaba, odšel je tri tedne v Ljubljano v bolnišnico. »Sedem zdravnikov je bilo pri meni«; tožil je, povrnivši se zopet na Selo — »ali nobeden ni povedal prave.« — Še dober mesec se je vlekel, vodenica se je vedno bolj hujšala, in večkrat so mu izpustili vodo. Po noči mu je navadno nekoliko odleglo. Pamet ga ni zapustila do poslednjega trenutka. — »Zakoplajte me pri zidu, kjer je suho!« — naročal je, ker je bilo pokopališče jako mokrotno. Zadnjega jutra — bila je nedelja — je baš odzvonilo zjutraj Marijino česčenje, ko je dejal: »Tako težke noči še nisem imel. Skoro bode dan, bode bolje.« — In bilo je bolje, ker nekaj trenutkov pozneje mu je počilo nekaj v telesu, naslonil se je, in blagega moža ni bilo več med živimi.

Tako je umrl mož zaradi zvestobe v svojem poklicu, mož, kateri je mnogo zapustil narodu, kar ne mine tako hitro, mnogo slik, razsejanih po naši mali domovini, mož, o katerem se vendar kaj

malo piše, in katerega se le malokdo spominja. Tako ga n. pr. pisatelj »Črtic iz zgodovine slikarstva, zlasti slovenskega« v »Dom in Svet«-u l. 1891. niti omenil ni. Ali torej ni prav, da smo se ga spomnili vsaj sedaj, ko je preteklo že dvajset let od njegove smrti?

Pokojnik je bil velik, krepak mož, dokler je bil zdrav, — celó malo preveč debel. Po naravi je bil molčeč in resen, vendar vsakomu prijazen in dobrovoljen tovariš. Laskati se ni znal, tudi priklanjati ne, ponašanje mu je bilo skoro nekako okorno, pa naravno in odkritosrčno. V službi je bil vesten in natančen, zá-se oster, a srcé mu je bilo nenavadno blago in dobro. O tem pripovedujejo vsi njegovi znanci. Pustavrh je bil odločen in značajan narodnjak, nikdo bi mu ne bil premenil njegovega narodnega prepričanja. Poseben prijatelj je bil prostemu narodu. Učil ga je z besedo in z vzgledom, a posojeval je ljudem silno rad dobre in koristne knjige. Še sedaj najdeš na Selih marsikatero knjižico, katero so dobili ljudje po njem kot spomin. Kamor je prišel, bil je jako priljubljen, ljudje se ga spominjajo še povsod hvaležno. Mislim, da pač ne morem več reči v njegovo pohvalo, nego sem rekel, namreč da je bil Pustavrh mož poštenjak, značajan od pete do glave, steber cerkvi in narodu!

Zapustil je Pustavrh tudi lepo število pisanih cerkvenih govorov; lahki in lepi so, a še na pisavi se vidi, da je bil mož slikar. Posebno sem se čudil mali drobni knjižici, v katero si je spisal nekatere Vodnikove, Kastelčeve in Prešernove pesmi: prva je taka kot druga, stran je jednaka strani. Pisano je vse, kakor bi bilo tiskano; črke so male, lepe, okrogle.

Vendar kaj porečem o Pustavrhovih slikah? Nekoliko se bojim odgovoriti na to vprašanje, ker sem v tej stvari

le slab sodnik, prepustil bi razsodbo rajši kakemu strokovnjaku. Obžalovati moramo le, da ni obiskoval Pustavrh slikarske šole, njegov dar bi nam bil ustvaril neprecenjene slike. Slikal je pa mnogo, vrlo mnogo. V vsakem kraju, kjer je služboval, nahajaš po več njegovih slik; malo pa je tudi njegovih znancev, kateri ne bi imeli te ali one njegove slike. Rad je slikal svojim prijateljem njihove zaščitnike (patrone) njim v spomin. Mnogi hranijo še njegove slike iz semenišča. Slike so prijazne, kolorit je izvrsten. Težko je soditi, koliko je izviren, ker je rad posnemal slike drugih slikarjev. Kolikor znam, ni nikamor potoval, da se v slikarstvu naobrazi. Pustavrh je mislil ilustrovati Prešernov: Krst pri Savici; jedno sliko za »Krst« je dovršil, toda žal, ne vem, kje se sedaj nahaja¹⁾; napravil je tudi že pet, šest daljnih načrtov. Obžalujemo, da ni mož dovršil te svoje namere: imeli bi to znamenito delo okrašeno s podobami domačega umetnika. V Velesovem je slikal sam svoje sobe in med patronovanimi prostori je puščal prazne prostore, kamor je obešal svoje slike. Pokojnemu škofu Vidmarju je napravil veliko sliko sv. Jerneja in pa dve veliki pokrajinski sliki. Prečast. gospod stolni prošt Klofutar hrani preizvrsten posnetek velesovske Matere Božje v velikem oltarju, in pa milobno sliko svete Marije Magdalene, izdelka Pustavrhova. Poslednja leta je slikal podobe za bandera, nebó in druge take predmete. Tudi, ko je bil hudo bolan, ni zapustil svojega priljubljenega opravila, kar je mnogo pospešilo njegovo smrt. Prekrasno sliko

¹⁾ Prav vljudno prosimo prijatelje domače umetnosti in našega lista, da bi nam poročali kaj več o njegovih slikah, posebej še o teh ilustracijah. Poskrbeli bomo, da zagledajo beli dan v dostojni obliki. Uredništvo.

sv. Magdalene je napravil pokojnik svojemu prijatelju suhorskemu župniku, velečastitemu gospodu Tomcu. Ko je bil v Velesovem, napravil ali prenovil je prav malo znamenito sličico: naslikano je bilo sadje, na katerem se je pasla muha — prav kakor živa. Neki tujec mu je dajal za to malenkost tristo goldinarjev, pa je ni dal. Slikarja Koželj in Frankè sta ga obiskovala večkrat in se izvestno pri njem tudi mnogo naučila. Med slikami pokojnega Fr. Pustavrha jih je največ, ki nam kažejo Mater Božjo; njo, katero je po otročje ljubil in častil, slikal

je najrajši. Popoldne na dan sv. Martina leta 1870. je sedel pokojnik z dečkom svojega cerkovnika, kateremu je mnogokrat kaj pokazal iz slikarstva, pri kozarcu vina in se pogovarjal o slikah.

»Le to želim, da bi jedenkrat naslikal Mater Božjo tako, kakoršna je v resnici« dejal je Pustavrh — »ako ne, da bi jo pa vsaj v nebesih gledal!«

Cerkovnikov dečko je temu pritrdil. In izpolnila se je prav kmalu obema želja: dečko je umrl naslednje pomladi, gospod župnik pa jeseni. Upajmo, da oba gledata svojo nebeško Mater v raj!

Slovenskemu kresu.

Pozdravljen mi, slovenski kres,
Ko vrh goré žariš,
Poslanec zvest iz davnih dnij
Očetov se mi zdiš.

Pozdravljen mi, slovenski kres,
Od nekdej zreš naš rod;
Zreš bedo, tugo, boj, razdor,
A srečo malokod.

Pač gorel si, slovenski kres,
Tokrat, ko žrtvoval
Bogovom je Slovenov rod,
V logéh darilnik stal.

Zatemnil ni, slovenski kres,
Oblak te divjih trum;
Ti bratil rod si in budil,
Dajal mu up, pogum.

Zato se rad, slovenski kres,
Naš rod krog tebe zbral,
Pred bojem in po zmagi spet
Bogovom v čast te žgal . . .

Strahotno si, slovenski kres,
Zažarjal se takrat,
Ko je privreval dan na dan
Turčin naš dom teptat.

Čuvaj si bil, slovenski kres,
Po gorah se žareč,
Pozival si in bratil rod,
Navduševal za meč.

Da, priča si, slovenski kres,
Vseh rev in bolečin,
Ki jih Slovincem prizadél
Je krvoelok Turčin.

Res, bil je, bil, slovenski kres,
Slovenec bojev sto,
A ni napadal, ropal ni,
Se branil je samó.

In ti si bil, slovenski kres,
Nad tisočkrat svedok,
Da rod naš zmir je ljubil dom,
In prvi bil mu — Bog.

In zdaj goriš, slovenski kres,
Krasno Krstniku v čast,
Ko je bogove zmagal Krist,
Turčinu strl oblast.

Ko zreš naš dom, slovenski kres,
Li mir naš rod imá . . . ?
Ne . . . ! Vero, jezik še hoté
Mu vzeti iz sreá.

Le čuvaj nam, slovenski kres,
Kar vžgal Ciril-Method:
Naj veri bo in domu zvest
Na vek slovenski rod!

Zató, zató, slovenski kres,
Kot žaril si nekdej,
Kot si v obrambo bratil rod,
Oj brati ga še zdaj!

A. H.

Ljudska osveta.

(Povest. — Spisal *Podgoričan.*)

VIII.

Stoji, stoji črni grad,
Notri je mlada majerca,
Ona ziblje sinka mladega.

Narodna pesem.

rugega jutra se poslovil Ferdinand od svojih novih znancev in se napoti na Čušperk iskat službe.

»Bojan, pogumen bodi in vstrajen, v kratkem dosežeš, kar nameravaš«, reče še pred odhodom.

Ta ga pa strese za roko, pogleda mu odkritosrčno v obraz in pravi:

»Ferdinand, zaupam ti in preverjen sem, da me ne pustiš na cedilu ali pa celó izdaš. Hvaležen sem ti, in ako mi pomoreš doseči, kar namerjam, bom ti hvaležen, velik dolžnik jaz in vsi moji.«

»Nič, nič! Nobene hvaležnosti ni treba; dolžni smo si pomagati, a veliko hvaležnejši moram biti jaz, ker mi pomoreš poravnati zastareli dolg. Ne zgrešim pota?«

»Ni mogoče. Hodi po najbolj uglašenem potu in Čušperka izvestno ne zgrešiš!«

Po tem razgovoru je Ferdinand hitro korakal po poti na Čušperk.

Dolžan sem povedati, kdo in odkodi je Ferdinand Strûp. Vém, da želi marsikateri čitatelj nekoliko več zvedeti o njem in njegovih stariših, hoče vedeti, zakaj sovraži ta Ferdinand oholega čušperškega grajščaka.

Poseči moram za kakih petindvajset let nazaj. Takrat je bil grajščak še mlad in bil ravno udovel. Umrla mu je bila mlada žena, pustivša mu jednoletnega sinčka Jurija. Žalovali so hlapci in dekle,

trume kmetov so jo prihajale kropit, zakaj poznali so jo, da je bila dobrega srca. Grajščak je pa molčal in resno hodil po sobi gôri in dôli; one dni je bil najboljši gospod, ker ni izpregovoril nobene žal besede, nikogar ni kaznoval; zveste duše, dobri kmetje so že pozabljali minulo in si zadovoljno prigo-varjali:

»Dober gospod! Najboljši gospod! Oj, da bi ne bil nikdar slabši!«

In vračali so se v mirna sela, hvaleč in blagoslavljaljoč plemenitega gospoda, kateri že nekaj dnij ni ukazal stiskati svojih tlačanov. Nekam samotno je bilo gori v gradu po njeni smrti. Dolgočasil se je zlasti gospod Henrik. Kadar je pa uzrl mladega sina, vzradoval se je, in lepe slike bodočnosti njegove so se mu kazale v duši. Soproga valpetova je namestovala otroku mater. Bila je, kakor pravi pripovedka, lepa in ne baš veliko starejša od rajne grajščakinje. Imela je svoje otroke, sinka in hčerko, vendar se ni branila vzrejati oskrbnikovega jedinca, saj je vedela, da nespretna kmečka dekleta ne znajo ravnati z nežnim gosposkim otrokom. Grajščak Henrik ji je bil hvaležen za njeno požrtvovalnost. Lepo je govoril ž njo in prijazno jo pogledoval, kadar je bivala z otroki v sobi. Soprog njen je bil pošten mož; bil je zadovoljen, da se je soproga s svojim ravnanjem prikupila gospodu, ker ta je bil tudi ž njim veliko

prijaznejši, kar mu je prav dobro délo. — Tako je mineval dan za dnevom brez posebnih izprememb, in želel si ni nihče drugače.

Neke noči pa zažaré kresovi po gor-
skih vrhovih, in njih svit zasine tudi na
Čušperk. Turek je drl v deželo, in krvavi
žar kresov je naznanjal nečloveško delo
dušmanov: požiganje in morenje. Zganil
se je ves narod po dolih in gorah, vaseh
in gradovih. Možje in mladeniči so se
oboroževali, ženske, otroci in starci so
se pa umikali v varna zatišja. V gra-
dovih se je brusilo orožje, krmili so se
konji, popravljali okopi in zidovi.

Henrik je oborožil deset mladeničev
za na vojsko, zakaj toliko vojnika je
moral poslati Turjaškemu vselej, kadar
se je bližal sovražnik. Druge je obdržal
doma za obrambo gradú, ali pa, da bi
zgrabil kak manjši oddelek Turkov, ako
bi prihruli v okolico, kar se je često
prigodilo.

V začetku je mislil sam iti na boj,
a malo pred odhodom se je hitro pre-
mislil in sklenil ostati doma. Valpetu
ukaže oborožiti se in voditi vojnike na
Turjak, od tam pa, kamor bode treba.
Nekoliko iznenajen je bil valpet. A ker
je bil vaje poslušati in ker si je že
večkrat želel bojne slave, ni bil preveč
žalosten, dasi je moral pustiti mlado,
ljubljeno ženo, nežna otroka in iti tje,
kjer sodi bridki meč. Kratko je bilo
slovo. Žena je jokala, otroka sta ste-
govala roke po orožju, valpet je pa za-
jahal konja, in odjezdili so na boj za
domovino.

Razne novice so prihajale z vseh
stranij dežele o Turkih. Jedni so pre-
rokovali, da bodo Turki vse razdejali,
drugi so trdili, da jih bodo kmalu ukro-
tili združeni Slovenci. Skrbno so pazili,
kdaj se bode posvetilo v sosednjih do-
linah.

Ljudem se je čudno zdelo, da mlada
valpetovka ni skoro nič žalostna in je
ne skrbi nič, saj je vendar mož v vojski,
kjer mu kriva turška sablja lahko od-
seka glavo. Ne da bi vsaj nekoliko ža-
lovala in skrbela, marveč bila je vesela
še bolj, kakor prej, dokler je bil mož
doma. Grajščakovega sina je pestovala
in zraven pela, da se je razlegalo po
vsem gradu, grajščak pa se je smejal
in mël si roke, vedno hodil pogledovat
svojega sina in povpraševat o njegovem
zdravju.

Ljudje pa, hlapci in dekle, so si še-
petali skrivnostne reči, in pogosto se je
čulo:

»Neumen je bil, da je pustil tako
ženo samo!«

In pripovedovali so marsikaj čudnega
o nezvesti ženi in prevarjenem možu.
Bilo bi preveč vse to ponavljati.

Naposled vendar počí glas, da so za-
podili Turka iz dežele in da se vračajo
vojniki domov. Nekam jezen je bil Hen-
rik, ko je čul to novico, mlada valpe-
tovka pa je osupnila in se prestrašila,
da ji je izginila vsa kri z lica. Ni bila
vesela tako, kakor je žena, kadar zvé,
da se vrača ljubljeni mož živ in zdrav
iz krvavega boja, ampak vsa preplašena
je bila in nepokojna; neki notranji glas
ji je motil srčni mir. Morda se ji je
vzbujala vest in ji očitala kaj zlega?
Umikala se je sedaj grajščaku; kadar
se je pa sešla z njim, povešala je oči.
Grajščak je pa zagodrnjal večkrat:

»Da mu vrage niso vzeli glave!«

Nekega popoldné zatrobi grajski čuvaj
s stolpa in naznani prihod vojnika. Vsi
hité na dvor in pred grad, da bi
jih brže sprejeli in pozdravili. Valpe-
tovka v prvem trenutku kar obstane,
kakor bi jo bil kdo udaril, nato pa po-
skoči, pograbi otroke, strastno poljubi
vsakega, vrže nekaj obleke nase, rekoč:

»Kriva sem; jaz nisem vaša mati, nisem žena!«

Plane iz sobe, beži čez dvor in skozi vrata pred grad. Hlapci in dekle so se suvali, pomežikovali in govorili:

»Slaba vest! Boji se ga!«

Ona je pa bežala mimo bližnjega gospodarskega poslopja v gozd, a v drugo stran, kakor so prihajali vojniki, da bi ne srečala svojega moža. — Gorjé mu, kogar preganja huda vest!

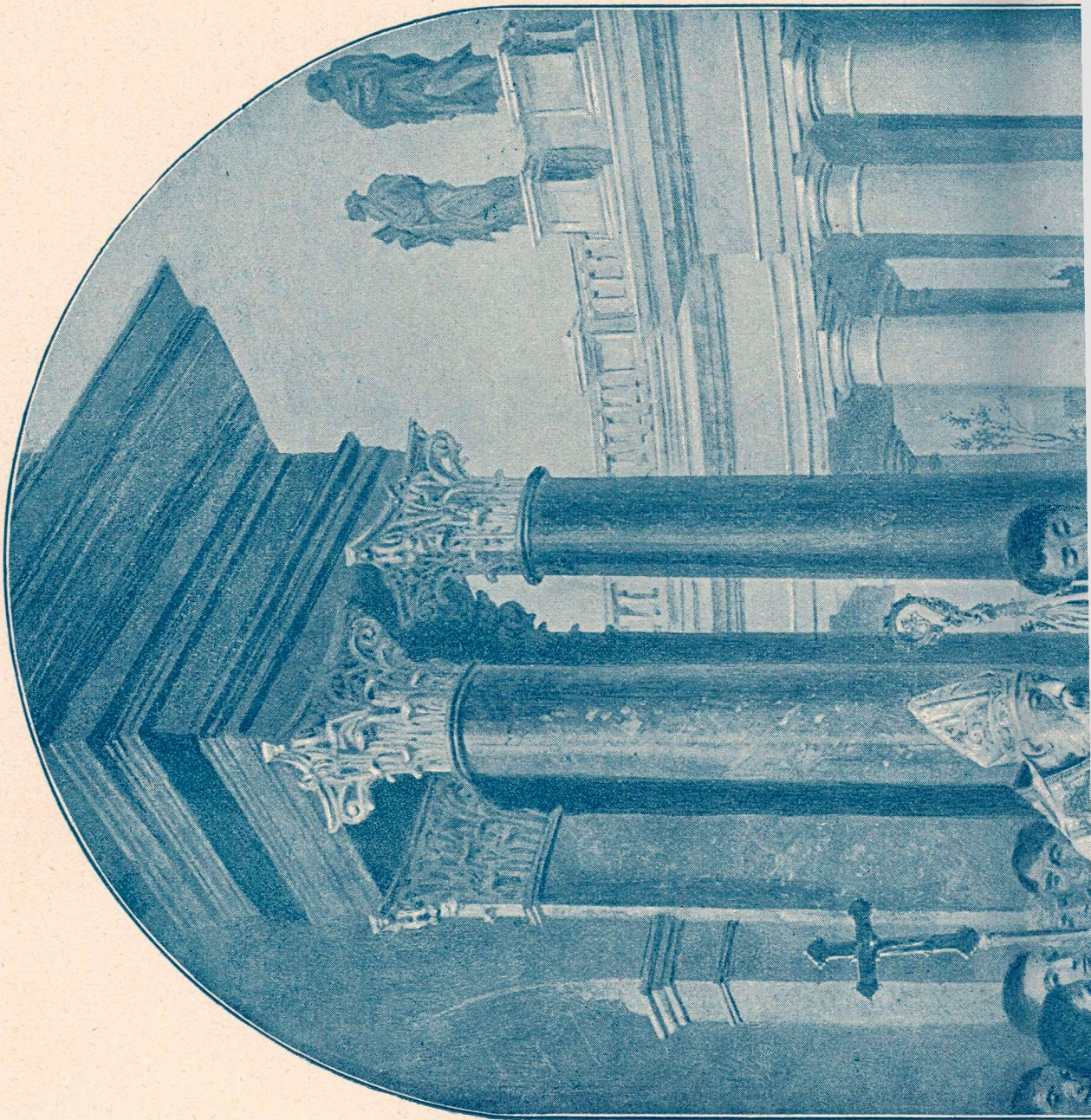
Kmalu prihajajo po klancu navzgor. Razjahajo konje in sežejo v roke, ki so jim molele od vseh strani naproti.

Srečno povrnivši se valpet Ivan Strûp išče z nemirnimi očmi svojo ljubljeno ženo. Zdelo se mu je čudno, da mu ni prihitela naproti, saj ga je poprej ljubila. »Morda je zbolela?« reče in ta misel ga vznemiri. Urno se izmota iz gneče, da bi hitel k ženi. Toda ustavi ga grajščak z različnimi vprašanji. Valpet mu je odgovarjal nestrpno.

Ko ga pa odpusti, hiti valpet v stanovanje k ženi in otrokom. Čul je otročji jok. Naglo odpre vrata in stopi v sobo. Sinček Ferdinand utihne takoj,

ko uzre očeta. Oče poljubi svoja otroka. Grajščakov sin je pa na postelji vpil in brcal.

»Kje je mama?« vpraša valpet in zre po sobi, kjer je bilo vse v nekem neredu.

»Šla ven!« odvrne sinček.

Valpet odloži orožje, vzame hčerko na roke, sina pa prime za roko in gre iskat ženo. Ni mu bilo prav, da jo mora iskati, neko očitano se mu je vzbujalo v srcu. Toda še čudneje in nenavadneje se mu je zdelo, ko je ni mogel najti.

»Kje je žena?« vpraševal je, kogar je srečal.

Zmajevali so hlapci in dekle, da ne vedó za njo, in pomilovalno zrlí opeharjenega moža. Naposled se ga vendar usmili star hlapec. Gre za njim v sobo,

in ko ga valpet vpraša po ženi, odvrne mu ta oprezno: »Zbežala je.«

Osupne valpet, spusti otroka, in črna slutnja mu vstane v srcu.

»Zbežala je, predno ste stopili v grad«, ponovi hlapec.

Janeza Šubica „Sv. Martin“ v šmartinski cerkvi pod Šmarno Goro.
(Po fotografiji.)

»Zakaj je zbežala? — Kam? Govôri!«
Hlapec stopi bliže njega, namežikne pomenljivo in šepne nekaj skrivnostnega.

Te besede so morale biti strašne. Valpet obledi, oči se mu zasvetijo, oprè se na stol in nekaj hipov stoji tako nepremično, sopeč globoko: »Prevarila me

je!« vzklikne in se udari s pestjo ob čelo.
— Milo se je storilo hlapcu, ko je zrl nesrečnega moža, plaho sta gledala otroka čudnega očeta.

»Zapeljal jo je on!«

Še-le sedaj so se mu odprle oči. Ker je bil sam pošten, mislil je, da je ves svet pošten in čist.

»Najbrže, saj ji je bil vedno za petami!« pritrди hlapec in se oddalji.

Valpet se pa zgrudi na stol in si zakrije obraz. Strasti so divjale v njem. Sramota, prevara, vse mu je bilo pred očmi in ga klicalo na maščevanje.

»On je vsega kriv!« klikne, vstane in plane iz sobe.

Poišče grajščaka.

»Kaj ste mi storili?« vikne, ko ga najde.

»Kaj hočeš?« vpraša osupnjen grajščak.

»Kje je žena?«

»Moja je umrla, a za tvojo ne vem«, odvrne porogljivo Henrik in mu obrne hrbet.

Silno so razljutile te porogljive besede valpeta in odprle vrata na stežaj vsem strastem. V srdi pozabi, s kom govori.

»Zapeljal si mojo ženo in jo pogubil«, zagrmí nad grajščakom.

»Ali se ti blede? Kaj kričiš?«

»Da, bledlo se mi je nekda, a sedaj vem, kdo si ti!«

Grajščak se silno razkorači in zavpije:

»Molči! Kaj mi je mar tvoja žena? Ali sem jaz njen varih?«

»Zapeljal si mi jo! Osramotil njo in mene, ti vragov zet!«

»Vržem te v ječo in z bičem izbijem te misli iz tebe!«

»Ha, vrgel bi me bil preje in me končal! Sedaj je prepozno, sedaj se moram maščevati za sramoto, ki si jo storil meni in moji ženi!«

Toda grajščak zagrabí bič, ki je ležal tam blizu, in ga zavihti, hoteč udariti valpeta. Ta se pa okretno umakne in zbeži izpred njega.

»Ha, vrag, ti si jo zapeljal, ti moraš trpeti za to!« vpil je in tekel v sobo, kjer je bil pustil otroka.

Pomišljal ni nič. Pograbi ju, vsakega na jedno roko in beži iz grada, ker

je vedel, da ne bi gledal dolgo belega dné, ako bi še dalje ostal v gradu. Strmeli so ljudje in zmajevali z glavami, saj niso mogli pojmiti, zakaj beži valpet. Menili so, da se mu je zmešalo zato, ker se mu je izneverila žena. Na vratih se še obrne in zavpije, da je odmevalo od vseh sten in obokov:

»Gorjé ti, človek, brez vere, brez srca! Uničil si mojo srečo, moj dušni mir in jedenkrat — pomni dobro — doleti te maščevanje!«

In bežal je, da uide njegovim rokam.

Grajščak je pa v svoji sobi klel in se rotí, zakaj ni valpetu noben Turek glave snel, zakaj ga je vrag še prinesel domov, zakaj je bila ženska tako neumna, da je bežala. Valpeta ni hotel takoj kaznovati, ker je mislil, da se ne odtegne kazni, a ni pomislil, da lahko zbeži. Ko zvé, da je tudi valpet zbežal, zarentači hudo, a čez nekaj hipov reče:

»Prav je storil, sicer bi ga bil jaz poslal kam drugam. Ako se vrne sama, ne bode se ji treba bati nikogar.«

Ivan Strûp je urno bežal, dokler ni dospel v varno zavetje k dobrim ljudem. Povsod je popraševal po ženi. Ko ga je minula prva razburjenost in je trezneje mislil, lotila se ga je žalost. Zdelo se mu je, da bi ji odpustil že zaradi otrôk, ko bi prišla k njemu in ga prosila odpuščanja. Ker jo je iskal dolgo brez uspeha, bežal je daleč na Notranjsko in povsodi naročeval, naj pride žena za njim, ki bi ga morda iskala. V samotni dolini dobi službo pri nekem plemiču.

Nikdar ni bil vesel in zbolelo ga je v srce vselej, kakor bi ga z nožem vrezal, kadar je otrok vprašal po materi. Pričakoval je žene vsak hip, toda pretekli je teden za tednom, mesec za mesecem, a ni je bilo za njim. In to je zamorilo v njem zadnje blago čustvo,

katero je še gojil do nje; saj je moral sedaj misliti, da ni nedolžna, ker bi se ga sicer ne bala, ampak prišla za možem.

»Pa vendar on je vsega kriv, in tega mu ne odpustim nikakor«, dejal si je čestokrat na dan in stokrat želel iti nazaj na Čušperk in se maščevati.

Toda v službi je imel malo prostega časa, odkladal je torej vedno namenjeni pot na Čušperk. In minuli so meseci, minula so leta, otroka sta vzrastla in se lepo razvila, a globoka rana v srcu očetovem se ni zacelila, še vedno ga je opominjevala maščevanja, in čestokrat sta ga opominjevala nevedé tudi otroka, izprašujoč ga o svoji materi. Malo je govoril o njej in takoj navêl govor na drugo reč, ker hvaliti žene ni mogel, a resnice povedati ni smel.

Ali ko sta sin in hči dorastla, zvedela sta, kakšna je bila mati, in sramovala bi se je bila, ko bi ne bil oče vrgel vse krivde na čušperskega grajščaka. Tako je hoté in nehoté obujal sovraštvo in mržnjo do njega; zlasti Ferdinand je dostikrat dejal:

»Oče, zakaj mu niste posvetili, zakaj ste mirno prenašali vse?«

A oče mu je odgovarjal:

»Pride čas, pride maščevanje.«

In še nekaj let je minulo prej, predno je prišel tisti čas. Ivan Strûp je hudo zbolel in spoznal, da se mu bliža smrt. Ni mu bilo hudo zaradi tega, ampak zato, ker nezveste žene nikdar ni bilo blizu.

Ni umrl lahko, a umrl je vendar-le prepuščajoč maščevanje večni pravici, ki nikomur ne prizanese. Zastran otrôk mu ni bilo hudo. Brhka hči je bila že poročena z dobrim možem, Ferdinand pa je bil pogumen mladenič, katerega ni skrbela bodočnost prav nič. Bil je tudi v mnogih strokah dobro poučen in želel videti nekoliko sveta. Lahko umevamo, da ni pozabil, kaj je stiskalo

srce in grenilo življenje očetu do poslednjega trenutka.

Takrat ni bilo železnic in poštnih vóz, a mnogi so prepotovali več sveta, nego ga ljudje prehodijo dandanes. Ferdinand je potoval, delal in se učil. A nekaj mu ni dalo mirú v tujini, misel na očeta, mater in — grajščaka. Vrnil se je kot tujec v svoj rojstveni kraj, nihče ga ni poznal. Ko je pozvedoval o domačih stvareh in zlasti o grajščaku, sešel se je z Bojanom.

In sedaj smo zopet tam, kjer smo bili v začetku tega poglavja. Nikakor nisem mogel nadaljevati, da bi ne bil povedal te zastarele prigodbe.

Ferdinand pride pred grad.

»Torej tu je moj rojstveni kraj, tu sem preživel prve dnove«, misli si, a te misli niso bile prijetne, saj se je spominjal hkrati svoje matere, katere ni mogel ljubiti, spominjal se živo svojega nikdar veselega očeta. In sedaj je tu na poti v grad in videl bode njega, ki je zapeljal njegovo mater, a očeta onesrečil.

Natančno ogleduje grad in okolico. Pride v grad in pové na vratarjevo vprašanje, da je tujec in išče službe. Vrtar ga pogleda od nog do glave, veli mu, naj počaka, in gré povedat gospodu, da se nekdo ponuja v službo. Ker je bil Ožbolta zapodil, bilo mu je prav, da se je že oglasil nov hlapec. Ukaže ga privedi pred-se.

Vrtar ga privede. Grajščaku se je zdelo, da je že videl nekje podobnega človeka, zamisli se nekoliko, a nato hitro vpraša, kako se piše.

Ferdinand pové, da mu je ime Hans Berger.

»Motil sem se«, zagodrnja grajščak.

In sedaj je moral Ferdinand na navadna vprašanja odgovarjati, a potem ga je grajščak vsprejel v službo na mesto Ožbolta.

Valpet mu je razkazal vse po gradu, poučil ga o redu in navadah grajskih in razložil mu prostore. Kmalu je zvedel Ferdinand, za katerimi vratmi zdihuje Rman, zvedel, kje leži Alenčica.

V srcu je hvalil Boga, ker je prišel tako lahko v grajščakovo obližje.

IX.

Ves narod je prisegal pri Bogu, rotil se in kričal:
»Umrje naj!«

Narod. pripovedka.

Ko je Ferdinand tako srečno prišel za grajskega hlapca, oglasil se je pri Rmanovih bivši grajski hlapec Ožbolt. Kajpada je bil sprejet z največjim veseljem. Izprva sta se sicer brata čudila, zakaj in čemu je prišel z grada med kmete. Toda kmalu sta razumela. Ožbolt je razložil Bojanu in Marku natančno, kako se godi očetu in Alenčici v gradu. Zato se je zdel bratoma kot nekak poslanec božji, kot njiju zaveznik in pobratim, ker je bil pregnan zaradi njiju očeta. Kakor gorí ogenj bolj, ko mu priliješ olja, tako je tudi sovraštvo do grajščaka v njiju srcih bolj plamtelo, ko sta zvedela vse. Premišljati in obnavljati se ni več smelo, ampak odločno delati, ako hočeta, da bode prost oče, prosta sestra. Upor s pomočjo kmetov je bil poslednji pripomoček, s katerim je bilo še mogoče rešiti Rmana in hčer. Bojan je premišljal, kako bi se najuspešneje lotil nevarnega dela. Skrbno so se posvetovali drugega dopoldné Rmanova, stari Močilar, Vid in Ožbolt. Pač je stari, izkušeni Močilar zmajeval s plešasto glavo, a pogumni mladeniči se niso dali odvrniti od svojega sklepa.

»Oče, ali bi ne želeli tudi vi prostosti, ko bi zdihovali v grajski ječi?« vpraša Bojan Močilarja.

»Ako bi imeli svojo hčer v gradu, izvestno bi ne bili zadovoljni in ne bi čakali mirno, kdaj pride nazaj, ampak hoteli bi jo rešiti«, opomni Marko.

»Rešiti ja hočemo«, pravi Bojan.

»Moramo!« pritrdé tovariši. »Prosti morajo biti, naj velja, kar hoče.«

»Toda pomislite: kaj pa, če se tudi vam kaj pripeti? Kaj potem?« odvrne Močilar.

»Ne bojte se. Zato bodedo že skrbeli.«

»Veliko si upate, to ni mala reč, ampak jako nevarna. Ako vam izpodleti, potem gorjé vam«, svari jih Močilar.

»Vid, oče se bojé zate«, pravi Bojan.

»Pusti nas, da ne bodo oče na me zvrnili vse krivde, ako se ti kaj hudega zgodi. Očeta in sestro bodem rešil s pomočjo drugih brez tebe.«

Ta pa zardi do ušes in ustavi Bojana:

»Kaj govoriš? Jaz se ne umaknem sedaj, ampak grem s teboj, kamor hočeš. Alenčica je moja nevesta, in dolžan sem skrbeti za njeno prostost.«

»Ker ste tako silni, pa delajte, kar hočete«, reče Močilar. »Ker me ne slušate, da bi odnehali, pa bodite vsaj previdni!«

»Oče, kaj ne, da ne bodede nikomur ugovarjali, ako bi nam bil voljan pomagati!«

»Nikomur, pa tudi nikogar ne silil; a če ne bode drugače, šel bodedo tudi jaz z vami.«

In še mnogo je svetoval stari Močilar. Mladeniči so bili potrebni dobrih svetov, saj so bili še neizkušeni in marsikaj bi bili storili v razburjenosti in naglici napáčno, kar bi se potem ne bilo dalo popraviti.

Bojanu je posebno koristilo, da se jim je pridružil Ožbolt. Ta je dobro poznal ves grad in je lahko marsikaj svetoval.

Bojan je bil lep mladenič, ki je znal z vnetim govorjenjem takoj pridobiti človeka za-se. To mu je sedaj mnogo koristilo. Ljudje so že itak Rmanove ljudi cenili, ker je imela rajna Rmanka brata meniha in je sin bil v samostanu. Stari Rman pa je bil mož, ki je znal s sosedi in znanci živeti v miru in prijaznosti.

Drugi večer se je zbralo veliko ljudij pred Rmanovo hišo. Bojan je pa prosil, naj gredó vsi domov razven môž, ki so za orožje, in onih, ki imajo pogum iti tudi v nevarnost, ko bi bilo treba. Nekoliko jih je res šlo strani, večina je pa ostala. Tudi ta večer jih je opominjal krivic, katere jim dela grajščak, in jih naposled vprašal, ali morejo in hočejo to trpeti še dalje? Prosil jih je tudi pomoči, da bi rešil očeta in sestro, in sicer nujno. Mnogo se jih ponudi, da gredó ž njim v grad in s silo otmó jetnika. Bilo jim je v mislih le to, da bi na kak način prišli v grad in potem naglo oprostili in odvedli oba. Popolnoma določnega načrta pa tudi nocoj niso naredili, ker se je zdelo Bojanu nevarno, razpravljati to vpričo vseh.

Ko se je ta večer prepričal, da se smé zanesti na pomoč, začel je delati naravnost in nabirati môž za svojo četo.

Marko je ostal doma, Bojan je pa hodil urno od vasi do vasi, od kmeta do kmeta in jih nagovarjal k upor. Skrival se je pred grajskimi biriči in hlapci, ki so hodili po vaseh, pobirajoč desetino, katere ni bilo nikdar zadosti.

Gostoljubno so ga sprejemali kmetje in radi poslušali. Kadar je videl, da so kmetje najbolj razburjeni, vprašal jih je:

»Ali hočete biti prosti in sami svoji gospodarji?«

Kmetje so se spogledovali, a na to odgovarjali:

»Hočemo, hočemo biti sami svoji!«

»Hočete še tako tlačaniti?«

»Nečemo! Nečemo več!«

»Torej, udarite v grad in prisilite grajščaka, da bode pravičen.«

»Prenevarno je.«

»Imate očeta? Imate sestre, hčere, neveste?«

»Imamo! Imamo! Da!«

»Grajščak pride, ugrabi jih in zapre!«

»Res je! Istina je! Tako je! — Ne sme!«

»Ugrabil je mojega očeta, mojo sestro, ubil mojo mater!«

»Pa ja bode izpustil!«

»Ne, neče ju. Tudi mene bi rad zaprl.«

»Ni mogoče!« Bojanove besede so bile le preresnične, tako, da niso mogli nič dvomiti in se obotavljati.

»Ali hočete biti vedno sužnji? Živeti vedno v nevarnosti, da vas ubije grajščak, ali vaše žene, sestre, hčere? Hočete mirno čakati, da vas zapre v temno ječo in vas pusti notri do smrti?«

Tiho; nihče se ne gane. Toda nekdo se oglasi:

»Jaz hočem biti prost, ne suženj!«

»Prosti! Prosti hočemo biti!« pritrjevali so vsi. »Smrt grajščaku! Razrušimo grad!«

»Imate li orožje?«

»Nimamo!«

»Imate sekire?«

»Imamo!«

»Nabrusite jih! Z njimi se boste branili in si pomagali. Imate li kôse?«

»Imamo!«

»Nabrusite jih, s kôso lahko odrežete glavo! Imate cepe, bate, kole?«

»Vse imamo!«

»Pripravite, kar ima kdo; vse bomo rabili. Sredo zvečer pridite v podgoriško dobje. Molčite pa, kakor kamen, da ne sliši kak birič in ne zvé grajščak. Tudi ženam in otrokom tega ne povejte, ker ne znajo molčati!«

Tako je pridobival Bojan moža za možem. Ko je obhodil to vas, šel je v sosedno. Kmetje so se potem skupaj razgovarjali o Bojanu, Rmanu, grajščaku. Različni možje so imeli različne nade, a nikogar ni bilo, ki bi ne bil zrl v boljšo bodočnost. Res jih je strah nekoliko navdajal, toda ljudje so bili v onih časih hudega navajeni, in smrt jim ni bila tako grozna, kakor je srečnim ljudem. Zato tudi niso nič dolgo pre-mišljevali, ali se jim posreči, ali ne. Zdelo se jim je vendar verjetno, da jih grajščak ne bode premagal, ako bodo vsi jedini in ravnali umno. Da bi se jim posrečilo le v grad priti! Brusili so sekire in jih nasajali, pripravljali bate in kole.

Tudi Marko, Vid in Ožbolt niso držali križem rôk, zlasti Vid je brez strahu vnemal svoje vrstnike in prijatelje za boj.

Kmetje so težko pričakovali srede. Ko se je pa stemnilo in so zamigljale nebrojne zvezdice na nebu, hiteli so po samotnih stezah krepki možje in čili mladeniči v košato podgoriško dobje. Vsi niso prišli, saj se niso drznili vsi zapustiti doma, a prišlo jih je vendar mnogo, in ti so bili veljavnejši kmetje, katerih beseda je nekaj veljala v zboru môž. Bili so Videmci, Zdenci, Zagoričani, Podgoričani, Podpečani, Podgorci in še iz drugih vasij, sami pogumni možje, katerim je presedal trdi jarem, ki so hoteli grajščaku pokazati, kaj morejo s svojo močjo. Malo besedij je bilo treba, in zapaljen je bil ogenj ustaje po okolici, po vseh vaseh, ki so pripadale čušperški gosposki. In ko jih je nagovoril Rmanov Bojan, ni govoril gluhim ušesom, ni ogreval hladnih src, ampak vsaka beseda je padla na pripravna tla.

Bojan je bil v zadregi, kdaj bi se bilo najbolje zbrati in zgrabiti grad. Načrt njegov je bil: polastiti se gradu

z zvijačo ali s pomočjo Ferdinandovo, jetnika rešiti, grajščaka pa ujeti, zvezati in ga potem prisiliti, da pusti grad in gré kam drugam delat pokoro za svoje hudobije. Vedel je dobro, da se jim od Turjačana ni mnogo bati; morebiti bi bil on celó vesel, da se je iznebil nerodnega in malopridnega človeka. Življenje njegovo mu je hotel braniti, ker se je hotel ravnati po pravici do skrajne meje.

Bojan pokliče nekoliko izkušenih môž na stran, da bi se posvetovali o tej stvari. Po nekoliko daljšem razgovarjanju določijo to-le: Tisti večer, ko bode treba zgrabiti za orožje in iti na Čušperk, zapali se na videmskem hribu takoj v mraku velik kres. To ne bode sumljivo, ker bode vsakdo lahko mislil, da kuri kak kmet.

Zbrani kmetje so govorili zamolklo, da bi se ne izdali s hrupom. Pripovedovali so, kako orožje so si pripravili, in koliko jih pojde od hiše nad grajščaka. Ko pa izpregovori Bojan, utihnejo vsi in se obrnejo vanj. Med njimi je stal, na nekoliko višji ploščnati skali, da so ga bolj razumeli, zakaj ni si upal preglasno govoriti.

»Možje in mladeniči!« ogovori jih. »Žalostna je vaša osoda in mučna. Trpeti morate revščino, ker vam jemlje toliko pridelkov, kolikor se mu ljubi. Delati morate, kakor črna živina: ali kaj imate od tega? Valpetov bič žvižga in se opleta onega, ki mu ni všeč. Toda to še ni zadosti. Grajščak zahteva še vaše otroke za-se. Kar se je dogodilo danes naši hiši, dogodi se jutri vašim. Zato mu moramo pokazati, kaj je pravica in kaj krivica; ukrotiti ga moramo sami, ker se nihče ne zmeni za naše trpljenje. Zato vas sedaj poslednjič in slovesno vprašam: »»Hočete-li pomagati sebi in meni in oteti dva nedolžna človeka?««

Glas njegov se razgubi v dalji. Tihota nastane, a takoj za tem se oglasi nekdo in za njim rekó vsi:

»Hočemo, hočemo vsi. Bojan je naš poveljnik.«

»Ali ste torej pripravljeni, da zagrabite na moj glas za orožje in idete nad grajščaka?«

»Pripravljeni!«

»Sezite v roke meni in drug drugemu, in obljubite, da pridete vsi z orožjem tisti večer, ko ugledate na videmskem hribu kres, in napadete z menoj Čušperk!«

Možje in mladeniči so si segali v roko medsebojno, saj so bili vsi pripravljeni pomagati mladeniču in sebi. Pač so vedeli, da jih Bojan potrebuje, a vedeli so tudi, da jim ne bode bolje, dokler bode grajščak Henrik na Čušperku.

Določili so vse natanko, kje se zberó onega večera, kako orožje prinesó seboj. Obljubili so si, da bodo molčali o vseh pripravah in nikogar ne izdali, ko bi tudi grajščak kaj sumil.

Na to se mirno razidejo.

Gori na Čušperku se je Ferdinand kmalu prikupil in priljubil gospodu. Bil je namreč jako okreten in sposoben za vsak posel in zato se je odlikoval od svojih okornih tovarišev hlapcev. Zvito se je Ferdinand na videz popolnoma udal grajščaku in mu je stregel, kar najbolj je mogel. Gospodu je ugajala okretnost, sposobnost in pazljivost Ferdinanova, in kmalu je sklenil, da uporabi tega Ferdinanda za svoje posebne namene. Zdel se mu je pripraven tudi za taka dejanja, za katera je treba nekoliko več spretnosti in zvitosti. Zato je bil jako prijazen ž njim, in ker ni imel druge družbe, zaupal mu je marsikaj, česar sicer ne pové gospod svojemu hlapcu.

Kmalu je vedel za skrivne načrte grajščakove, zvedel, kaj misli početi z Alenčico in Rmanom, in zvedel je tudi, da ne misli Bojanu odpustiti, ker se je bil predrznil priti v grad, in — kakor se je izrazil — nesramno žaliti ga. Novi hlapec mu je z besedami pritrjeval, da bi zvedel še druge Henrikove naklepe in si pridobil njegovo naklonjenost.

Ferdinand ni imel določenega opravila v gradu; največ se je mudil blizu gospoda in hodil ž njim tudi v gozd in na lov. Hlapci in drugi posli so kmalu izkusili, od kod veje veter, in brž so vedeli, da je novi hlapec pri gospodu v veliki milosti. V srcu so kuhali sovraštvo do njega, a na videz so se mu hlinili in prilizovali in ga radi poslušali, ako jim je kaj pravil.

Alenčica je bila še vedno bolehná in je ležala, poleg nje pa je bila klepetava Barba, ki ni mogla nikdar molčati. Alenčice niso bolele več one rane, ki jih je bila dobila, ampak skrb jo je mučila, zakaj jo ima grajščak v gradu, kje je oče, in kaj bode ž njim. Nadlegovala je Barbo z vprašanji, a ta ji ni mogla določno odgovoriti, saj vsega niti sama vedela ni.

Rman je bil pa v zaporu jako potrť. Ni mogel misliti, da pride kmalu rešitev, ker je poznal grajščakovo jezo. Navajen je bil trpeti, a toliko, kolikor je trpel sedaj, presegalo je skoro njegove moči. Prganjanje, ječa, ženina smrt, nesreča hčerina in nevarnost za sinova, — vse to ga je tako tlačilo, da se je v tem kratkem času, kar je bil zaprt, postaral na videz za več let. Najbolj pa je kipelo v njem, kadar je prišel k njemu v ječo kruti grajščak, kateri se mu je hodil rogat in posmehovat. Marsikaj mu je očital Rman, a zastarelega grešnika ni ganilo nič.

Rman je bil prepričan, da nima v gradu nobenega prijatelja, kateremu bi

se smilil, in ki bi mu bil pripravljen pomagati. Zato se zeló začudi, ko pride k njemu v zapor Ferdinand, katerega še poznal ni. Prišlec ga nagovori:

»Rman, le pogum! Še nekaj dnij, pa bodeste prosti doma na Vidmu.«

Debelo ga pogleda Rman in zmaje z glavo, rekoč:

»Kdo pa si ti, ki tako govoriš?«

»Ej, Rman, veste, to se ne dá povedati tako naglo. Sedaj vam zadostuj, da sem vaš prijatelj, ki vam hoče pomoči.«

»Ti, da bi pomogel?«

»Da, jaz; preverili se bodeste kmalu o tem. Bojan in Marko sta zdrava, tudi Alenčici ni prehudo, in zato sem vam prišel povedat, da ne bodeste preveč skrbeli. Potrpite še nekaj dnij! O prvi priliki — bodeta vi in hči oproščena.«

»Neverjetno!«

»Verjemite in potrpite, pa ne izdajte se, ker sicer je vse izgubljeno.«

Po teh besedah je Ferdinand pustil Rmana samega, ki je začel živeti iz nova.

Ferdinand je opazoval v gradu zlasti vhod, oni most, ki se je dal vsakega večera tako lepo vzdigniti, da ni mogel nihče v grad ali iz grada. Sprijaznil se je tudi s tistim starim vratarjem, katerega glavna napaka je bila pijančevanje. Kadar je pa šel Ferdinand iz grada, ogledoval je okolico.

Četrty dan po prihodu v grad se napravi v dolino, da bi si ogledal vasi, kakor je rekel, v resnici pa le zato, da bi dobil Bojana in zvedel, kaj je ukrenil.

Kmalu ga dobi na Vidmu pri Močilarju. Začudi se Ferdinand zeló, ko mu pové Bojan, da je že ves narod po vaseh pripravljen. Saj se ni bil nadejal, da bi se ljudstvo dalo tako hitro pridobiti.

»In kaj si storil ti?« vpraša ga Bojan.

»Še nič, pa jutri se moram sniti s teboj in govoriti. Jutri ti razodenem svoj načrt.«

»Hiti, da se ljudstvo ne naveliča, in se ne ohladi njegova navdušenost.«

»Ne boj se! V dveh, treh dneh bode vsega konec.«

»Kaj pa oče in Alenčica?«

»Očeta sem potolažil in mu povedal, da bode kmalu prost, Alenčica je pa še bolna in se ji za sedaj ni bati grajščaka. Ti se pa skrivaj, zakaj on te še ni pozabil.«

»Dobro; ne pokažem se nobenemu grajščinskemu hlapcu. Ti pa tukaj vprašaj, kadar me bodeš iskal, kje sem, in zvedel bodeš.«

»Jutri pridem zopet. Sedaj treba srčnosti, zakaj življenje in smrt sta nama na izbero. Ali mi, ali grajščak, in gorjé nam, če ne zmoremo mi. Z Bogom, Bojan!«

»Z Bogom, Ferdinand!«

Nato odide Ferdinand nazaj v grad.

(Konec.)

Spoznanje.

Kar svet ima sladkostij, z vsèmi
Opiti sem se hôtel žejen,
Todà v nesrečne duše tèmei
Ugasnil mir je blagodejen.

Vihar osode je prihrúmel,
Zatrl sem v sebi nične sanje,
Po dolgih letih sem razumel,
Da ni življenje — uživanje.

A. M.

Kameleon.

(Črtica iz sedanjega življenja. — Spisal *Tine Brdnik*.)

aj veste, kako rada zahaja gospôda na kmete! To je veselje, ko se približa težko pričakovani čas šolskih počitnic, tri tedne po kresu! Mlado in staro se veseli te dôbe. In kaj bi se ne? Na deželi si odpočije mladina glavo od

Tempora mutantur, nos
et mutamur in illis.

Drugi časi — drugi glasi.

vsakdanjega šolskega napora, na deželi se morejo vsi naužiti svežega zraka, na kmetih se more in sme golorok leči v hladno senco. Znana mi je bila pred leti mestna gospodična, ki je počitnice porabljala najrajša za to, da se je v gozdu zibala v razpeti mreži. Sicer pa

Obraz iz japonskega življenja: V gostilnici.

(Po fotografiji.)

si počitnice radi privoščijo mestni ljudje iz vseh stanov.

Mestna gospôda, na kmetih se utaborivša, ne dá krčmarjem — splošno rečeno — posebno veliko skupiti, a so tudi izjeme, zlasti med nekaterimi mo-

škimi, ki si privoščijo dosti več, nego bi človek sodil.

Précej početkom počitnic leta 1886. se je nastanila trojica gosposkih ljudij v prvi vaški gostilni ob veliki cesti na Gorenjskem. Dva sta bila oblečena

navadno gosposki, a tretji, sredi med njima, sicer tudi gosposki, pa jako neobičajno. Radovedno in z glavo zmajevaje smo ga pogledovali, sedečega tam pri okrogli mizi zunaj na vrtu. Na glavi se mu je svetil »cilinder«, črne so bile tudi rokavice, sicer pa suknja, telovnik, hlače — vse belo, črevlji pa rjavi. Drugi dan je bil že drugače oblečen. Bil je v opravi starega Kranjca: jopič, prebogato z gumbi našit, je imel obešen na levi rami, pod širokokrajnim klobukom pa je imel svilnato čepico z lahkim, čez tilnik opletajočim čopom. Skoraj bi ga ne bil spoznal, da je to včerajšnji tujec, a nos, rdeč, kakor včeraj, praznota pod nosom in gosti zalizci, štrleči od ušes, to ga je izdalo. Tretji dan je bil že zopet drugačen. Ponašal se je z lovsko opravo, seveda: jirhaste hlače, naga kolena in sive nogavice pa čizme prav težko podkovane, zeleno obšit suknen jopič in zelenkast klobuk, okrašen z brado divjega kozla. Tako opravljen se je opiral na seženj dolgo palico s kozlovim rožičkom na vrhu. Videč ga — tega Nimroda — zaklical bi bil skoraj daleč, daleč v hrib in plan in gôri v sivo skalovje: »Beži, kdor ima še neobstreljene noge ali peroti!«

Ni dolgo bival v tem kraju, in že so mu drugi gostje zaradi njegove izpremenljivosti nadéli značilni pridevek: Kameleon. Po stanu je bil agent jako imovite dunajske hiše, sedaj bivajoč na počitnicah.

Poleg vsega tega ga je posebno označevalo še to, da je bil v krčmi zmiraj najglasnejši, pa sploh jako zbadljiv, pri čemer je iztaknil marsikatero.

Govorili so ti trije tujci med seboj nemški, a vešči so bili tudi slovenskega jezika, in kaj bi ga ne bili, saj so bili vsi trije slovenskega rodú! Rajši so pa nemškovali, kakor je to žal navadno

celó mnogim narodnjakom. Čez dan so hodili naši znanci daleč po okolici. Kameleonu je bilo največ na tem, kako bi koga kaj podražil. Srečajo tedaj nekega dopoldne tam zunaj vasi občinskega slugo, premetenega moža, ki je bil svoje dni v vojski na Laškem in je od tistih časov vedno nosil na prsih vojno svetinjo. Kameleon ga vpraša: »Slišite, mož, ali je res v oni-le vasi največ bedakov?« — »O«, odvrne vrli domačin, »bedakov je dosti, vendar se ne mudé dolgo pri nas.« Pogovor je bil s tem končan, in šli so trije sitneži na tihem rohneč naprej.

Tam na pašniku kraj temnega gozda zagledajo brhko pastirico, staro kakih 17 let. »To moram malo preplašiti«, misli si Kameleon. Vstopivši se pred njo in hoteč jo prijeti za roko, reče: »No, Micika, ali se nič ne bojiš volka?« — »Danes se ga najbolj bojim«, zatrdi deklica in zbeži, ovce pa za njo. In zopet so šli trije gospodiči osramočeni naprej.

Nekega dné se gré Kameleon sam sprehajati. Pot ga privéde na ozko stezo. Kar mu od druge strani pride nasproti samostanski brat, ki je tisti dan po sosednjih vaseh pobiral miloščino. Kameleon, ki se je bil izrazil že javno, da takih mračnjakov ne more videti, zapre mu pot kar nalašč. »Ali morem mimo?« vpraša ponižni brat. »Jaz se ne izognem nobenemu oslu«, zareži Kameleon. »Jaz pa«, reče brat in stopi v stran.

Pa poglejmo za tremi tujci v gostilno! Gostilničar jih je bil sicer vesel, dosti so pri njem použili, toda nekaj je bilo: preveč izbirčni so bili. Danes ni bila jed dovolj osoljena in prekuhana, jutri ne prav pečena, tretji dan se jim je zdelo vse preveč prismojeno, le sami se niso zdeli prav nič prismojeni in neslani. Najbolj so bili izbirčni z vinom, če tudi so vino od vina ločili bore malo.

Kakšno preglavico so delali krčmarju in kako se je to izteklo, pravil mi je krčmar pozneje sam. Jaz pa na vsa usta to povem čitateljem v zabavo.

Prvi dan opoldne vpraša krčmar gosposko trojico, kakšno vino bi jim najbolj ugajalo: v kleti je metličan, bizeljec in istrijanec. »Je-li štajersko vino dobro?« vpraša prvi Kameleon. — »Izvrstno vino«, pohvali krčmar, »saj hodim sam ponj na Bizeljsko.« — »Dobro, dobro, kar tega nam prinesite liter!«

Pri obedu pokuša vino prvi, pokuša še drugi in tretji gost, pa nobenemu ni kaj všeč. Prvi se oglasi zopet oni čudak: »Stric, to vino štajerske dežele še videlo ni!« Zarežita se mu oba soseda, pritrjujoč mu, češ, dosti neumni se moramo krčmarju dozdevati, da nam to ponuja za štajersko vino. Za zvečer si naročé metličana. »To je prav«, odvrne krčmar, »saj je tudi pristno in zares dobro. Veliko let že ni bilo take vinske letine, kakor lani. Sicer pa prosim, gospodje, na moja vina se le zanesite! Jaz ne delam tako, kakor sem te dni čul o nekem krčmarju, ki vina kar poroča.« »Kako, kako?« oglašé se kakor iz jednega grla. »I, tako-le je bilo. Minuli ponedeljek popoldne sedi krčmar nekako bolj dobre volje sam pri jedni mizi, pri drugi pa dva voznika. Pred krčmarjem stoji dvojno vino, dolenjec in primorec. Krčmar pokuša iz prvega velikega kozarca, pokuša iz drugega in molči, češ, ko bi se pa le dalo. Potem vlije dober požirek jednega v drugo vino in pokuša ter zadovoljno prikimava. Kar izpregovori: „Matiček Cviček, iz Rakovnika doma — Anka Brežanka, z Brega doma, oklicana prvič, drugič, tretjič“, in zlije vse vino vkupaj.« Zakrohota se vsi s pripovedovalcem vred, ki je s to prigodbo hitro pregnal vsem trem nevoljo nad tukajšnjo postrežbo.

Vendar gospôda je sitna. Zvečer tudi metliškega vina nečejo nič pohvaliti, čeprav se jim zdí nekoliko boljše nego štajersko. Gostilničarja hočejo poskusiti, prav, kakor bi ga »cementovali«.

Ko opoldne drugega dné krčmar zopet pride vprašat, katerega vina naj jim natoči, oglasi se v imenu vseh treh Kameleon: »Prinesite nam danes istrijskega!«

To vino se občutljivi trojici zdí pri kosilu premočno. »Škoda, da si nismo précej prvi dan naročili metliškega«, reče jeden izmed gostov. Drugi ga tolaži, rekoč: »Kar je zamujeno, dá se v tem slučaju še popraviti.« Tretji med tem že kliče: »E, krčmar, še jeden liter ga prinesite, toda metličana.« »Meni je prav, če gospodje tako želé«, reče krčmar, stegovaje se po brušeni posodi.

Znano je, da se pri taki volji žeja navadno ne pogasi tako hitro, zlasti naši trije gostje so bili take narave. Prvi se oglasi zopet Kameleon — menda je bil tudi poglavitni plačnik — ter vpraša krčmarja, ali ima kaj buteljke. »Gospodje, z vsem sem preskrbljen!« odgovori krčmar zadovoljno. »Prosim, ali naj prinesem jedno, dve ali tri?« »Prinesite za sedaj le jedno!« ukaže samosvestno Kameleon.

Zapečateni steklenici je hitro tu. Odmašeno postavi krčmar pred-nje. Nalijó si vsak zapored nekoliko ter pokusijo. Kameleon pogleda svoja bratca, ona dva pa njega. Nobeden neče ziniti besedice, češ, prenašlo ne smem hvaliti, da se krčmar ne prevzame. Kameleon, še jedenkrat vino pokusivši, vpraša v imenu vseh treh: »Odkod imate to vino?« — »To je avstrijsko vino, gospodje! Škoda, da gospôda tako malo poprašuje po steklenicah; dobro je to vino in cenó; če bi se ga več spečalo, dajal bi steklenico po 80 kr.« Vsi

trije zahtevajo h krati še jedenkrat takega. In šel je krčmar še po drugo steklenico.

»Tako prijetne pijače nisem pil skoraj niti v Portlandu v Severni Ameriki«, oglasi se sedaj Kameleon. »Saj je v Severni Ameriki opojna pijača prepovedana«, ugovarja prijatelj na desni, kateremu je stric iz Amerike pošiljal neki ondotni list. »Kaj tisto, pa se vendar dobi, kdor jo zná poiskati«, odgovori ponosno Kameleon; »kadar je meni do kake pijače, premagam vse zapreke, in če tudi bi me imeli précej zapreti; no, pa saj ni bilo posebno težko priti do nje. Tvrdba, za katero sem potoval celó v deželo Maine (izr. Mên), ima svetovno ime, zato sem imel kmalu dosti znancev v ondotnih kupčijskih družbah. Nekega dné me povabi mestni trgovec seboj, rekoč: »Pojdiva na kupico ,izgubljenega raja«. Čudeč se ga pogledam, pa on mi namigne, naj tiho slušam. In kam me pripelje? Obstaneva pred neko menjalnico, odpreva vrata, vstopiva ter prideva skozi druga steklena vrata v veliko dvorano, v kateri stojé okrog in okrog ob stenah velike omare. V njih je vse polno debelih knjig, vsaka z drugim napisom. V dvorani čaka lepo oblečen že póstaren mož. Moj vodnik mu pokaže na knjigo z napisom: ‚Milton, Paradise lost‘. Pri tej priči pritisne mož pod napis, knjiga se odpre, in štiri steklenice neke izvrstne pijače se pokažejo. Iz jedne nam natoči dve drobni in visoki kupici.« — »Aa«, začudita se mu prijatelja, še bolj pa krčmar, ki je sredi pogovora prišel k mizi. »Ta pa, ne vem, če ni bosa«, pravi potem krčmar. »Zakaj bi bila?« vpraša nekako nevoljno Kameleon, »ali ne veste, da je v Ameriki vse amerikansko, nenavadno za nas Evropce? Kaj pa porečete na to-le? V Ameriki sem videl, da so zjutraj vložili

vogelni kamen za novo pivovarno, in zvečer sem videl že prvega pijanca, ki so ga bili vrgli iz te pivovarne!« — »Tisti si bil gotovo ti sam«, drzne se bahača zavriniti prijatelj na desni, »zato dam še jaz za jedno steklenico avstrijanca, da pridemo vendar zopet v Evropo in na domača tla.«

Odslej jim je krčmar donašal vsak dan — taistega bizeljca, ki so ga bili pokusili takoj prvi dan. Bilo je, če tudi štajersko, vendar zares tudi avstrijsko vino.

Nekega večera stopi gostilničar pred svoje tri goste in postavivši pred-nje dve steklenici, reče: »Táko-le sem pa dobil te dni, danes je moramo pokusiti, naj dam še jaz jedenkrat zanje!« »Na vaše zdravje ga bomo; prosimo, le nalijte, odkodi pa ta kapljica?« Ti glasovi se kar križajo med seboj. Krčmar se malo namuza in reče: »Berite, prosim!« Kameleon poprime steklenico in, drzé napis bliže k luči, zakliče: »Oho, t o k a j e c, ta pa sloví! Ne bi bil pričakoval, da imate tudi ogra v steklenicah!« Krčmar nazdravi gostom, gostje zahvaljujejo njega in slednjič napije zopet krčmar po svoji stari navadi: »Na zdravje teh, — ki imajo noge na tleh!« Prav prijeten večer so imeli. K sklepu predlagajo vinski bratci, da morajo to vino piti za odhodnico. »Seveda, takrat mora teči najboljši«, pritrdi krčmar že na pol med vratmi, da bi ga smeh popolnoma ne premagal. Zakaj njegov tokajec je bil res natolčen iz domačih hrušk in jabolk!

In res so za odhodnico izpili še tri steklenice domačega tolkovca, Kameleon sam ga je poklical.

Navihani, pa vendar pošteni gostilničar jih je za izbirke odškodoval s tem, da jim je za novo leto poslal v mesto nekaj steklenic pravega istrijanca.

* * *

Od tedaj pa do letošnje zime Kameleona nisem več videl. V glavnem mestu sem ga srečal, pa ga skoraj nisem spoznal, pa saj je po pravici »Kameleon«. Obnošeno gosposko suknjo je imel, čevlje zakrpane, rmenkasto-zelen klobuk, noge so se mu nekako opotekale, obraz mu je upadel, nos pa je postal že kar višnjev. Videlo se mu je, da ni več v tako ugodnem gmotnem stanu, kakor se je razodeval na Gorenjskem.

Zvedel sem pri svojem prijatelju, ki je tega človeka tudi dobro poznal, da je dotična tvrdka (menda Schwindler & Co.), pri kateri je bil Kameleon glavni agent,

prišla ob vso veljavo. Zaradi tega poraza je tudi njega zadela bridka usoda. Od tedaj je služil še mnogim tvrdkam, a nobeni ne dolgo, ker je bil pijači preveč udan.

Jaz sem dejal sam pri sebi: »Ni bilo brez pomena, da je svoje dni pil iz izgubljenega raja tam v Ameriki!« Vprašal sem še prijatelja: »Sedaj pač ni več tako izbirčen v jedi in pijači in tako preširen, kaj?« — »Ni, ni«, odgovoril mi je prijatelj, »večkrat sem ga videl, ko je šel v ljudsko kuhinjo in oglasil se je tudi že pri kakem duhovniku — seveda bolj sramežljivo, — da bi mu tu pa tam pomagal iz zadrege.«

Naša železnica.

(Spisal *Ivan Zupanec*.)

edna sama beseda je storila, da se je hipoma premenila naša prej tako mirna dolina: zavrelo in zašumelo je v nji, kakor v sodu s slabim mostom, ali v panju pred rojem.

Ta veljavna beseda se sliši vsak dan in se glasi: železnica.

Sklenilo se je, da se bode gradila po naši dolini železnica. Vsi imenitni dogodki so se umaknili tej važni novici, zakaj vse je govorilo le o železnici.

Saboto večer je. Nekaj vaščanov se je zbralo pod košato lipo sredi vasi; ugibljejo kajpada o železnici. Od župana sem primaha dolg suh človek s čevlji na kveder in zelenimi volnatimi nogavicami, ki mu segajo do stegen — nosi jih pozimi in poletu čez jirhaste hlače,

kakor je videl tujca, ki je prišel lazit po naših hribih; telo mu pokriva starodaven frak, na glavi pa je širokokrajnat klobuk z raznovrstnimi peresi. Ko je pristopil bliže, vidimo, da ima oko, na katero je potisnjeno pokrivalo, pokvarjeno. Ta človek je občinski pisar — ali kakor rajši sliši: tajnik — Zarnikov Joža. Ker je bil v šolah glavnega mesta, pripoveduje mnogo zanimivostij, zato ga pod lipo zbrani vaščani pozdravijo z veseljem. Danes pa je prišel iz okrajnega mesta, zato ima polno torbico novic, posebno o železnici.

»Hola, Joža, k nam pristopi, k nam, da nam poveš, kaj si novega prinesel iz mesta!« kliče ga Kotarjev Tonček, radi bogastva imenovan tudi — »Rotšild«.

»Ne morem, imam opravka pri Andrejcu«, odreže se kratko pisar in jo mahne hitro v bližnjo hišo.

»Zakaj ga pa nisi poklical: Gospod tajnik«, oglasi se Skalar, majhen, rejen možiček; poznal je pisarjevo častilakomnost.

»E, bes te plentaj! Moj pisar je bil, saj sem bil šest let župan, pa bi ga klical za gospoda! Kaj ti ne pride na um! Smolar sitni je žejen, pa je. Opravka pa nima drugega, kakor da si namoči pri Andrejcu svoje vedno suho grlo s tepkovcem. Daj mu kakoršne si bodi pijače, pa boš videl, kako se mu razvzla jezik. Udarimo jo tudi mi k Andrejcu malo povasovat!« Tonček se potolče pri teh besedah bahato po žepu, v katerem zazvenči srebro.

K Andrejcu so radi zahajali sosedje, ker je bil vljuden in zveden mož, posebno pa, ker je imel vedno polno klet izvrstnega domačega mošta, s katerim je vselej rad postregel.

Sedaj, ko jo mahajo možje proti Andrejcu, pogledajmo, kako je prišel Zarnikov Joža do časti, da pomaga očetu županu vladati našo občino.

Joža je hodil svoje dni v glavnem mestu v šolo; njegov oče ga je mislil, ker je kazal bistro glavico, izšolati za 'gospoda'. A sinček je bil malopridno seme, ker ga je bila razvadila mati. Ni se učil, ampak uganjal raznovrstne budalosti in se klatil z mestnimi pohajalci. Ko se nekega dne sprè s svojimi tovariši, naklestijo ga ti pošteno in mu izbijejo jedno oko. Radi slabega vedenja dali so mu v šoli slovo, in Jožek jo pri-maha s prazno glavo domov. Da se oče ni razveselil nadepolnega sina, ni treba praviti: položil ga je na klop in ga obdelal prav po vojaško. Ker oče ni maral več zanj, klatil se je od hiše do hiše, prosjačil in si služil s svojo učenostjo

bore novčiče; vsem je bil nadležen. Ko je občinski pisar Tolminec popustil radi slabe plače službo in naš kraj, pomagati si ni mogel naš župan drugače, kakor da je vzel našega učenjaka v službo. S svojim priliznjenim jezikom in vedenjem se je prikupil županu tako, da mu je ta celó dal svojo hčer v zakon. Pa tudi ljudstvo si je znal pridobiti na različne načine. Tako je postal nesrečni dijak »gospod tajnik«. Pri ljudstvu je imel veliko veljavo; če se mu je zameril kak župan, izgubil je svoje dostojanstvo pri prihodnji volitvi. Prizanesel ni niti svojemu tastu, ko se ga je naveličal. Najrajši je imel nevednega, da je bil potem pisar župan, a župan — ničla. Bahal se je: »Če jaz hočem, izvoli se bukov štor za župana.« Toda njegova vedno večja oholost ga je naposled pri-pravila ob zaupanje, večina občanov ga je začela črtiti.

Poglejmo k Andrejcu.

Za mizo pri peči sedi oblastno pisar. Gospodarju kaže razgrnjene spise in mu razlaga sodni odlok neke dolgotrajne pravde. Andrejec si je bil sicer nataknil naočnike, toda preklicanega nemškega spisa tudi naočniki ne morejo raztolmačiti brez pisarja. Glasno govoreč prazni Joža polič tepkovca in prigrizuje surovo meseno klobaso, s katero so mu postregli.

Kmalu za Jožo vstopijo v sobo naši možje s Tončkom na čelu.

»Bog vam daj dober večer, možje, vsem skupaj!« pozdravi jih vljudni Andrejec.

»Proč te pisarije! Kaj se pravdaš za tiste pol pedi zemlje! To so otročarije. Pomenimo se kaj poštenega!« kriči Tonček.

»E, ti lahko govoriš! Če bi dal komu tudi pol gozda, kaj bi se ti poznalo? Mi pa smo reveži«, odvrča ga Andrejec.

Pisar odgovarja na mnoga vprašanja le kratko. Ko pa prinese gospodar bokal najboljšega tepkovca, nakrat se mu odveže jezik. Ker Joža nikoli ni živel z nobeno pijačo v sovraštvu — morda z vodo —, prazni pridno kozarce.

»Bog vé, ali ni bosa ta, da se bo delala pomladi železnica? Jaz bi rekel, da je«, povzame besedo Tonček.

»Jaz bi tudi rekel, da se ne bo delala; i čemu pa tudi! Dosedaj smo živeli brez nje, bomo tudi zanaprej! Ni res taka?« modruje Mihec, suh, prileten mož.

»Nikar tako ne govôri, Mihec! Železnice nam je treba, pa je«, pravi Andrejec. Le malokdaj je povedal kakšno tehtno, ker rajši je poslušal ter se smijal večkrat pomenljivo, če se je zinilo kaj, kar mu ni bilo povšeči.

»Mihec, ti ne veš, kaj govoriš! Molči rajši, ker iz tvojih ust pride le vsake kvatre kakšna pametna beseda«, pokara Mihca pisar.

Glasno pritrdjevanje in smeh nastane po teh besedah.

»Železnice nam je treba, kakor ribi vode«, izpregovori počasi Kotarjev Tonček, zakaj neče zaostati za Jožo. »Ti, Mihec, pa še ne veš, kaj je železnica, saj še nisi prišel iz naše fare.«

»Šimonov zet mi je pravil danes, da se je stvar razdrla, da ne bo nič z železnico. Tako mu je pripovedoval Potov Blaž, ki je prišel včeraj iz mesta«, pripoveduje Skalar.

Daleč boš prišel, Skalar, če boš dolgo poslušal take ljudi«, izpregovori zopet pisar. »Mene poslušajte, možje, ne pa takih ljudij, ki nič ne vedó in le laži prenašajo. Vsakdo vé, da sem prišel danes iz mesta, kjer sem imel opravka pri okrajnem glavarju in sodniku. Govoril sem pa tudi z mestnim županom, ta pa je dobil telegram, da je deželni

zbor dovolil denar za železnico. Stvar pride potem še na Dunaj pred državni zbor in k cesarju. V enem mesecu je vse to gotovo. Potem se začne meriti, in kar je drugih takih stvari, te bodo tudi kmalu pri kraju. Na pomlad se začne delo, čez dve leti pa se bomo vozili v mesto za malo novcev. Tako je, da veste!«

»Torej je vendar res, da dobimo tega spaka v našo dolino«, pravi rdečelični voznik Pečnik, ki je prišel iz kuhinje, kamor je vedno najprej zahajal.

»Ti, Pečnik, za te bo pa slaba, ker se ne boš mogel več potikati po vseh kuhinjah naše doline in si pasti vedno lačni želodec s pečenko in cvrtjem«, zasoli mu jo Joža.

»Ti nesrečni človek! Kdo pa lazi po kuhinjah in se pase? Jaz plačam vse, kar snem in izpijem. Ti, ti si lazil po kuhinjah in se pasel, ko te je stari spodil od doma in si stikal, da si dobil kak grižljaj v želodec, preprežen s pajčevinami. Če bi te ne bili mi redili, ne bil bi sedaj tajnik in se ne norčeval z nami, poštenimi ljudmi.« — Tako je govoril v jedni sapi Pečnik. Nobena reč ga ni ujezila bolj, kakor če si mu rekel, da hodi po kuhinjah. In vendar, kar časa je vozaril, bila je v vsaki gostilni njegova prva pot v kuhinjo. »Moram se malo pogreti, tako me zebe v kolena«, tako govoreč je sedel k ognjišču — nekoč si je ožgal celó hlače na kolnih, radi česar so ga tovariši radi zbadali — potem pa pripovedoval, kako je bolan. Ko je dognal, katera izmed jedij bi utegnila biti najboljša, izpregovoril je prav počasi in ginljivo: »Dajte mi malo na pladnik, saj sem še tešč.« Pladnik si je dal večkrat napolniti, vse pa je zalil s kuhanim vinom in črno kavo. To se je ponavljalo v vsaki gostilni, kjer so se ustavljali vozniki.

»Pečnik, če bi se mi ne zdelo za malo, povedal bi ti že pravo, pa je bolje, da molčim.«

»Bolje je, bolje stokrat, kakor da bi zabavljaj ljudem.«

Joža jezen umolkne.

»Lepo vas prosim, kaj pa bo vozila železnica, saj še vozniki nimamo ničesar prevažati«, govori Pečnik dalje. »Iz naše

vasi gré toliko blaga, da ga dvakrat naložim na ‚parizar‘, iz drugih vasij pa tudi ni, kdo vé kaj. Le to pomislite, to!«

»Saj bo samo zobotrebnikov šlo iz loške županije vsak dan železniški voz. Tako je rekel tamošnji župan Matija komisiji, ki je zapisavala, koliko blaga bo po priliki šlo po železnici«, pravi Čepov Jernejček.

Obraz iz japonskega življenja: Pri nauku.

(Po fotografiji.)

»Beži, beži, le Matiji verjemi! Ta se ti zlaže desetkrat, predno jedenkrat zine. Saj si bil že v loških hribih, torej veš, koliko se naredi te drobnjave. Jeden sam pot ti odnesem v odprtem košu, kar se izdelava vse leto«, odgovarja Pečnik Jernejčku.

»Nikar se ne pregovarjajte radi železnice! Naj se zida železnica ali ne zida! Še ne zmenim se zanjo, in tebi, Pečnik, se tudi ni treba, kakor se nismo

mi pri dragoncih«, reče duhoviti Ozebov Peter. »Ko smo ‚atakirali‘ pri vojaških vajah na Ogrskem . . .«

»Kadar začneš z ‚atakiranjem‘, takrat poveš vselej kakšno debelo«, seže mu v besedo Belčev Matevž, črnobradati grajski hlapec.

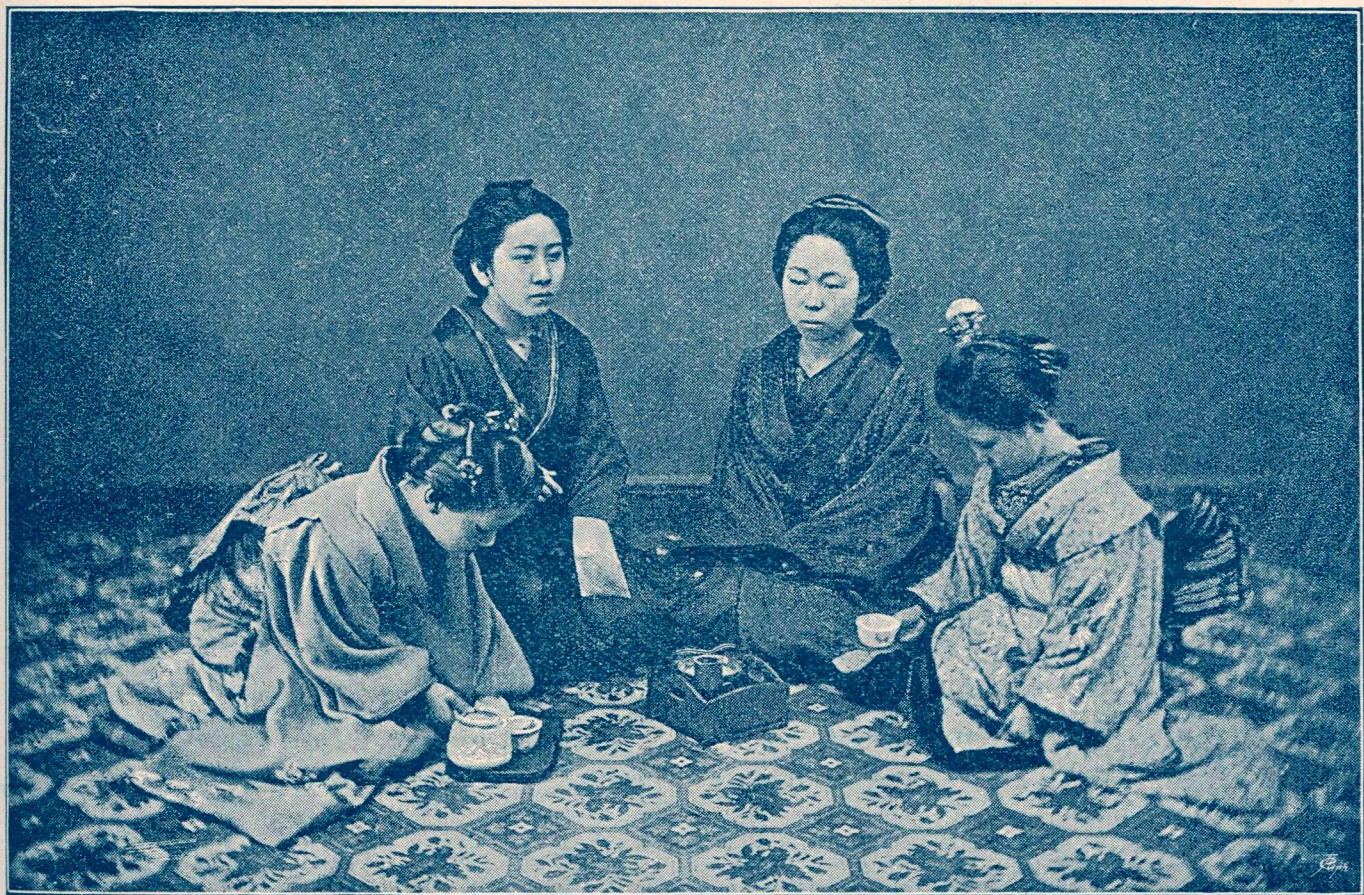
»Boljša debela, kakor suha, posebno pa, če je resnična.«

»Ti, grajski Matevž, pusti, da govori Peter! Morda bo povedal danes resnico«,

izpregovori občinski pisar. O Petru je bilo sploh znano, da si je z resnico vedno navskriž.

»Tajnik, ti si pameten mož, samo misliti ne smeš, da sem se že kdaj zlagal. Tedaj, ko smo na Ogerskem atakirali, — veste, to se pravi, da smo zgrabili sovražnika, pri vajah namreč — imeli bi dirjati čez železnični tir, pa, zlomek,

privleče se počasi dolg tovorni vlak, ki nam zapre pot. Železnični tir je bil v prekopu, a od brega do brega par sežnjev. »Fantje, za mano!« zakriči naš poveljnik, in mi jo udarimo za njim ter zletimo čez vlak na drugo stran. Ko jaz letim čez vlak, zapazim na vozu kondukterja, ki je bil prej pri nas za stražmeštra. To vam je bil vražji človek,

Obraz iz japonskega življenja: Obisk.
(Po fotografiji.)

toliko smo pretrpeli pred njim, da se ne dá povedati, posebno mene je mučil vedno. Tedaj, ko jaz letim tako s svojim konjem čez vlak, zapazim tega starega znanca na vozu. Jeza me zgrabi, pri-pognem se in mu priložim tako zauš-nico, da bi bil kmalu s tistim kurnikom, v katerem je sedel, odletel ne vem kam. Tako smo prišli srečno na drugo stran. Udarimo na sovražnika in ga poženemo v divji beg. Po vaji se zberemo skupaj.

Ko se uredimo, zapazimo, da ni jednega tovariša. Vse smo preiskali, pa ga nismo našli; mislili smo že, da nam jo je po-pihal. Pa ni bilo tako. Kaj menite, kam je prišel? Ko smo leteli čez vlak, padel je s konjem vred v prazen voz brez strehe, in vlak ga je vlekel do bližnjega mesta. Zvečer je prijahal vesel in zdrav v naš tabor. Tako se nismo pri vojaki-h nič zmenili za železnico in železnične vlake.«

(Konec.)

Z g o r é.

Moj duh mi plove vrh goré
V okrožju jasnem;
Odpira, greje se srcé
V obzorju krasnem;
Oko molcé nad zemljo plava
In mi utehe mir vdihava
Z goré, z goré!

Tu vladajo sivé skalé,
Višav kraljice,
In v zibkah iz mahú gojé
Svoj rod — cvetlice.
Plazov srebrni plašč jih krije,
Z glavé jim solnčna krona síje,
Z goré, z goré!

Razpet je baldahin nad nje,
Poslikan tajno,
Preproge spodaj se blesté,
Setkane bajno.
Vse živo, pisano, cvetoče,
Vse srečno zdi se mi, smejoče.
Z goré, z goré!

Z robú na rob se pnó kozé
In čez propasti — — —
Življenja polne so skalé
In ljubke slasti!
V pomének vabijo me milo,
Naročajo mi pozdravilo
Z goré, z goré!

Šepečem tiho jim tožbé
Zemljé domače:
Kako trpi se vrhu nje,
Kako se plače.
In zdí se mi, da vse skalovje
Z menoj vred moli za domovje
Z goré, z goré!

Saj ni mrtvó! Za dom plamté
Planine sive;
I srca vroča jim goré,
I duše žíve.
Za božjo čast, za domovino
Prošnje pošiljajo v višino
Z goré, z goré!

Granitni rob gorkó srcé
Junaško brani,
Da ga snegovi ne shladé,
Ne stró orkani.
Goreča srca skal granitnih
Junakov znak so nedobitnih
Z goré, z goré!

Zato moj duh zapluj z goré
Med bratov četo,
Vgraniti jih in vžgi srcé
Za pravo sveto!
Ko homo narod iz graníta,
Vzžari nam zarja zmagovita
Z goré, z goré!

Sovran.

Zdaj in nekda j.

b zidu mogočnih palač
Počasi koraka berač.
Ob gradu lepote čarôbne
Utrujen ustavi korak
In lice si v gube resnôbne
Nabere upali prosjak:
»Bogát in preslavljan od svéta
Jaz nekda j sem vladal ta grad,
Zapravil bogastvo in leta,
Zapravil življenja pomlad.
Mladost je prešla in sijaj,
Gorjé mi, gorjé mi je zdaj.
Naložil sem vrečo na rame,

Nihčè se ne zmeni več zame.«
Nad starcem pa nekdo v palači
Ob oknu sedi v naslonjači:
»Preziral me nekda j je svet,
A zdaj te dvorane so moje,
In moj je ta kras in sijaj.
Spominjam nesrečnih se let,
Gorjé mi je bilo tedaj!«

Krog ust zaigra mu nasmeh,
Veselje posveti v očeh.
Pod zidom zažéne pa plač
Nesrečni upali berač.

A. M.

Diabolus vagabundus.

(Peklenšček Potepenšček.)

(Kratkočasnica. — Po narodnih pripovedkah spisal *Anton Hribar*.)

VI.

Poglej ga, škrate, vse dobi,
Zdaj s tatom nekam že hiti,
Gotovo krast tje v bližnjo vas —
Pa — slušaj govor, njiju glas:
»Jaz znam«, dé tat, »da trudiš se,
Da truda večkrat zgrudiš se,
Znam, da poskušaš tu in tam,
Pa ker ni nič, hitiš drugam;
Znam, naveličal si se tu,
Gotovo rad bi šel domu:
A Luciferja se bojiš,
Pred njim se treseš in šibiš;
Na meh bi drl te, dobro znam,
Če brez dušic greš v pekel sam.
Prekanil kmet te je, krojač,
Oštir in mlinar, še berač.
Nesreča, vidiš, je povsod,
Tako ti bode še drugod.
Pač jaz za zrele tičke znam
In sebe še ne štejem sam —
Ti posla svojega ne znaš,
Da naučim te, kaj mi daš?«
Veselo ga pogleda škrate:
»Da res kaj znaš, predragi brat? —
Za tičke — zrele — glej no, glej!
Pomagaj mi, povej, povej!«
»No, vraže, bodi mi v pomoč
Pri nekem poslu to-le noč,
Nocoj še dušo boš dobil
In v svoje mreže jo zabil.
Čuj, vraže, jaz sem lopov, tat,
Zdaj konje v selo grem jemati:
Ker si hudobec jak kot lev,
Pomagaj boš odpreti hlev,
Potem pa v hišo pohitiš,
In mlado dete tam dobiš.
Ko spat je mati položil,
Nikdar mu križa ne stori,
Ko poje zvon, in pred jedjo
Nikdar ne križa ga z rokó.«
»Le brž naprej!« dé škrate vesel,
»Ti konja boš, jaz dete vzem!«
Ko vse pokojno, trdno spi,
Sta škrate in tat sredi vasí.
Vrag reče: »Vogel, dvigni se,
In tat, ti pa pobrigni se!«

Škrate zgrabi vogel kakor lev,
In tat hiti po konja v hlev.
Kar kihne dete pote tri,
In »Bog pomagaj!« tat veli,
»In tebi tudi!« dé mu škrate,
Spusti mu vogel naenkrat.
Ko v hiši zjutraj se zbude
In v hlevu kradeža dobé,
Ko tat pové, kako in kaj,
Odpró mu vrata na stežaj,
In gospodar dá tatu v dar
Najlepših, iskrih vrancev par.
Ko jaše konje tat domu,
Meneč: »O škrate ni sledu',
Priskoči h konjem naenkrat
Ven iz grmovja jezni škrate:
»Za zohe jezik bil bi dé!'
Zakaj si dete mi odvzel?
Zdaj boš pa dušo svojo dal
In kônj ne bodeš več jemal!«
»Če mene, škrate, se ne bojiš,
Lahkó te konje si dobiš:
Tam v dragi, škrate, me strašil boš,
Da me od kônj preplašil boš.« —
V grmovju konje tat drži,
Iz drage škrate se mu grozi:
»Bav, bav! bav bav! glej, torklja gré,
In divje žene in možje! —
Bav bav! — brž béži, tat, domu
In škrate pusti konje tu! —
Kaj? Nisi zbal se, tat, strašil,
Ki sem iz drage jih pretil?« —
»No, précej zloben tvoj je strah,
A vedi, škrate, jaz nisem plah.
I ti si trdnega srcá,
Saj si poskusil pol svetá;
Če bom opravil kaj, ne vé, m,
Pa vendar strašit, škrate, te grem.«
In straši škrate iz goščav:
»Huhu, bav bav —! te bom, bav bav!«
In vpraša: »Škrate, te je kaj strah?«
»O čisto nič, saj nisem plah!«
Kar tat z nogami zacepta
In glas preminja v glasa dva:
»Zdaj, tič, si v rokah, konjski tat!
Več kral ne boš, ko gremo spat!«

In lop, lop! tolče tat po tleh
 In glas preminja v jok in smeh:
 ,Haha! Haha!, — »Oj jojmené! —
 Jaz nisem vzel kônj, škrat jih je.«
 ,No, boš še kradel? — »Več nikdar!
 Tam s konji, glejte, je slepar« — —
 Poslušá škrat ta dvojni glas,

In vstaja mu za lasom las:
 »Bežimo, kmet je tata vjel,
 Lahko še mene bi prijel« —
 Požene škrat se v tek in beg
 In brž iz drage je čez breg —
 Do zdaj ga k tatu ni nazaj,
 Morda še snideta se kdaj. (Dalje.)

„Pavel Butara.“

Stoji, stoji planinica,
 Planina „Pavel Butara“.
 Tam pasli so in še pasó
 Pastirji čedo vrhovsko.
 Spominek grobni tam stoji,
 Komu, napis ne govori;
 Zob časa ga ostrgal je,
 Zareze ostre skrhal je,
 In kmalu se razsuje v sip,
 Pozabljen bo spominski kip.
 A narod še pozabil ni,
 Komu spominek ta stoji.
 Tako nam pravi ljudski glas,
 Da bilo je nekdANJI čas:
 Pastirji tam igrali so,
 Po svoje obhajali so
 Ženitbo zdaj in zdaj pokop.
 In res so izkopali grob,
 Na pare deli Pavlička,
 Molili zanj, kropili ga.

Pokôpat živega nesó
 In v grob ga res zasujejo.
 Kar šepast zajec pride vprek,
 Za njim spusté se dečki v tek,
 Ujeti zajca kanijo,
 Tovarša v jami zabijo.
 Spomné se nanj, hité nazaj,
 A bilo je prepozno zdaj:
 Odgrebli brž mogilo so,
 Klicali Pavla milo so.
 A Pavel, prej še zdrav in čil,
 Zdaj v istini je mrtev bil.
 In zdaj pokôpat ga nesó
 Tje v blagoslovljeno zemljó.
 A kjer je storil grozno smrt,
 Pustili tam so grob odprt.
 Poznej pomnik zidali so,
 Pod sliko napisali so:
 »Umr! je tukaj mlad pastir,
 Naj tam uživa večni mir.«

J. O. Golobov.

Na kresni večer.

Gas vedno menjava prizore lepé,
 Pred nami se slike različne vrsté:
 Zdaj zimsko ledovje, pomladni zdaj cvet —
 Tako se mi zdi — kot gledišče ta svet.

Nocoj, ko v radósti zažigamo kres,
 Skrivnostni duhovi oživljajo les,
 Razkrite prirode so tajnosti vse,
 Še bitja brezumna nocoj govore.

Šum drevja razume nocoj se lahko,
 Zelišča brezcvetna nocoj zacvetó;
 Zaklad zakopan pa s plamenom gori,
 In davno zamrle vzbudé se moči.

Veselo po gričih sto kresov migljá,
 In čila mladina tam kólo igra;
 Moč tajna izvablja i mene na ples,
 S cvetočo mladino obhajam naj kres.

Ta narodni praznik, pradedom poznan,
 Še poznim naj vnukom bo praznik čislán.
 Zdaj pesem zapojmo še kresne noči,
 Da petje čez meje slovenske doni.

J. O. Golobov.

Rimsko mesto Virunum na Koroškem.

(Spisal A. St.)

Večkrat so že opisovali in opevali gosposvetsko polje. Gosposvetska cerkev je izmed prvih prič krščanske vere, ki je zasijala starim Karantancem, in krnski grad ob gosposvetskem polju je — rekel bi — najslavnejša zvezda v skromni nekdanji zgodovini slovenski.

Krasan je ta kraj. Reka Gline napaja zelene travnike na bujne pašnike; polja in gozdiči se slikovito vrsté ob straneh bele ceste; na gričih na okoli pa vidiš ponosne gradove in lične cerkvice. — Na jugu se dvigajo goli in strmi vrhovi ponosnih Karavank, ki so zaradi svojih razkopanih jarkov in mogočnega láborja v divnem nasprotju z zelenimi planinami na severu. Dasitudi dene lepa okolica tako prijetno našemu srcu, prestavimo se vendar — vsaj v domišljiji — za kakih 1800 let nazaj v preteklost! Kaka razlika! Po gričih na okrog stojé rimske trdnjave, pred nami proti severu se pa razprostira staroslavno mesto Virunum. Kjer se sedaj ziblje na polju rmeno žito, kjer pasó pastirji svoje črede, vidimo — zroč v preteklost — hišo pri hiši, trg pri trgu; oni-le mlin nas spominja razkošnih rimskih toplic, ona le cerkev — poganskega svetišča. — Pa morda je vse tako le nam v domišljiji? Ne! Kopalo in izkopalo se je na gosposvetskem polju toliko, da si moremo dobiti dokaj natančno sliko slavnega rimskega mesta na domačih tleh. Malo sliko podajem v tem-le sestavku po zgodovinskih pričah.

Veliko mesto Virunum se je razprostiralo ob levem bregu reke Gline po lepi ravnini, po obronkih holmca in na holmcu samem, ki se pričinja na severu od Gospesvete in gré z glavno cesto proti Št. Vidu. Dolgo je bilo dobro uro, široko vsaj pol ure. Po legi delimo Virunum prav lahko v spodnje mesto — v ravnini in gorenje mesto, razprostirajoče se po obronkih holmca in na holmcu. V spodnjem mestu so bile večje

hiše in menda vsa javna poslopja, na holmcu pa in na obronkih njegovih so bile zasebne hiše z lepimi vrtovi.

Da pregledamo mesto, idimo na vrh holmca, kjer je dandanašnji grajsko poslopje. V rimskih časih je bil tu utrjen prostor, in v njem brezdvombeno tudi posadka, ki je skrbela za mir in red v mestu. Sledove takih rimskih utrdeb so našli po vseh gričih okoli gosposvetskega polja, tudi onstran reke Gline: tako na jugu pri Gospesveti, na zahodu krnski grad in šentulriški hrib, na severu graški holm in na vzhodu zlasti znamenito šentmagdalensko goro. — Pred trdnjavo na južnih obronkih omenjenega holmca so bila poletenska bivališča; še dandanašnji se dadó spoznati pravilni, čveterokotni prostori pred hišami: to so bili rimski vrtovi. Sredi ličnih poslopij se je dvigal veličasten tempelj z mogočnimi stebri iz belega marmorja.

Obronek holmca proti spodnjemu mestu je bil razdeljen v stopnjevine; na posameznih stopnjevinah so bila zidana javna in zasebna poslopja, večja, kakor pa vrhu holma; sobe so imele muzivna tla, stene so bile krasno slikane. Zunaj so bile stavbine kar najlepše odičene z raznimi umetelnimi zidci in okusnimi okrajki. Sredi poslopij sta bila dva trga, po 100 korakov dolga in 50 široka; prostor, kjer sta stala, vidimo lahko še dandanašnji.

V vznožju holma, nekako sredi celega mesta, tam, kjer ropoče dandanes mlin, bil je vodometa: v marmornati krnici se je zbiral bistra studenčnica in bila napeljana po jako dragocenih cevéh po vsem mestu. Nekoliko više na obronku holma je bil večji ribnik, ki je dajal Virunčanom jako okusnih rib. Pred 200 leti je bil na tem mestu tudi še majhen ribnik za postrvi, in skoro gotovo je bila tu tudi slana voda, ker jo tamošnji bivalci še dandanašnji nazivljejo »Solnico«. Sicer je na tem kraju še drugih studencev, ki so se tedaj vsi

stekali v ribnik; ta voda goni dandanes tudi mlin, potem pa se takoj poizgubi. Mnogi sklepajo iz tega, da so tu pod zemljo ogromne prostornine v razvalinah nekdanjega mesta. — Nekoliko proti jugu odtodi je bilo velikansko poslopje: spredaj stebrišče iz kararskega marmorja, tla muzivna, zadnja stran okusno naslikana, prednja pa prosta, pred poslopjem po stopnjevinah zelen travnik s pravilnimi gredicami. Stebri so nosili jedno nadstropje, ki je bilo iz manjših, ličnih sobic, zadaj za poslopjem pa je bil narejen v polkrogu zagrajen prostor, po katerem se je pretakala gorska studenčnica. To je bilo javno kopališče virunsko!

Pa hitimo sedaj v spodnje mesto! Prav na južnem delu se je odlikovalo mimo vseh poslopij ponosno Mithrovo svetišče: med krasnimi stebri in rimskimi kapiteli so stale veličastne sohe iz kararskega marmorja. — Na vshodni strani mesta, blizu sedanje Wernhamerjeve gostilne in železniške postaje »Zollfeld«, je bilo svetišče Serapijevo; soha boga je predstavljala bradatega moža, njegove bogate kodre je pokrival takozvani »calathus«. Seveda je bilo še mnogo drugih svetišč, saj se jeden kraj imenuje še dandanes »tempeljsko polje« — a vse to krije zemlja. — Izmed drugih javnih zgradb je bila v spodnjem mestu še najveličastnejša tržna bazilika; stala je na glavnem trgu, kjer je bilo vedno najživahnejše gibanje. — Na severnem delu spodnjega mesta so imeli kupci svoje bogate prodajalnice in menjalci denarjev svoja stanovanja. Še bolj proti severu pa je bilo pokopališče: žalujoči geniji so se vrstili z dragocenimi spominskimi kamni.

Potrebno se mi zdi omeniti sedaj nekaj o hišah samih, ker niso bile tako zidane, kakor v Italiji. — Bile so namreč večinoma majhne, pritlične, oziroma jednonadstropne. Vrata so bila na pročelju, in nad njimi — torej precēj visoko — mala okna. Nad zidovjem soban se je dvigal zid še jeden meter visoko; nad tem zidom še-le je bila strešina, tako, da je bilo podstrešje pripravno za bivališče. Morda so tu stanovali posli. Strehe so bile krite z opeko.

Zanimivo je tudi, kako so si Rimljani, vajeni gorkega podnebja, greli sobe. — Tlak je bil pri vseh položen na stebričke, 2 črevlja visoke, bil je iz kamenitih plošč, ki so bile zgoraj prevlečene z neko zmesjo iz apnenca, mavca in koščkov opeke; ko se je ta zmes dovolj utrdila, tedaj so jo dobro zbrusili. Votli prostori pod tlakom posameznih sob so bili v zvezi med sabo. Od teh podzemskih prostorov so bile potem ob vseh štirih stenah posameznih sob napeljane cevi, druga poleg druge, na notranji strani so bile te cevi z apnom in mavcem obeljene, zlikane in poslikane. Vse te prostore so potem razgrevali z ne dovolj znano napravo.

Ko smo si tako podrobno ogledali Virunum, vprašamo pač, kdo je stanoval v mestu in kdo je je sezidal?

Na to vprašanje si ne upamo odgovarjati. Nekdaj so imenovali oni narod, ki je prebival po planinskih krajih pred Rimljani, Kelte, dandanes pa nasprotuje temu večina učenjakov. Bil je neki dokaj imeniten narod — morebiti so bili Ilirci — ki je sezidal mesto, in s tem prvotnim prebivalstvom se je potem združila rimska naselbina, in prav združenje teh dveh elementov — prvotnega namreč in rimskega — je vzrok, zakaj se učeni svet toliko zanima za Virunum. — Drugodi je namreč ali prvotni ali rimski živelj prevladoval, v Virunumu se je pa dolgo ohranil drug poleg drugega.

Rimljani so se tukaj naseljevali pač zaradi krajevnih razmer. Korotan je dajal že tedaj mnogo železne rude, in za bojevite Rimljane so bili taki rudniki jako važni. Uradniki, ki so nadzorovali delo, in najemniki rudnikov so stanovali v Virunumu. — Sicer pa kraj, ki je bil jednako daleč oddaljen od italske meje in od Donave, državne meje rimskega cesarstva, kraj, kjer sta se združevali cesti iz Akvileje čez Santicum (Beljak) v Solnograd, in iz Emone čez Celejo (Celje) tudi v Solnograd, kraj, ki je bil okrog in okrog zavarovan z mogočnimi utrdbami, tak kraj je bil kajpada jako važen za vojskovanje. — In res so se zanimali za Virunum zlasti rimski cesarji. Za Tiberija je mnogo Virunčanov dobilo rimsko državljanstvo, Klavdij

(41 do 54) pa je dal Virunumu mestno upravo in ime »Claudium Virunum«.

Odslej se zove mesto na nekaterih še ohranjenih spominskih ploščah, n. pr. na »vetrinjskem kamenu« »respublica« — občina, in ima vso mestno gosposko, kakor mesta v Italiji. — Občinsko upravo imata v rokah dva moža, »duumviri«, s pridevkom »duumviri iuris dicundi«. Njima so podrejeni drugi uradniki, na pr. edili, kvestorji itd. — Važno nalogo so imeli v Virunumu tudi uradniki, ki so oskrbovali državna rimska posestva v vsem Noriku. Ako še omenim, da je bila tu tudi važna postaja rimske pošte, navêl sem vse glavne stvari rimske uprave. — Tako se je mesto Virunum vedno širilo in razcvitalo; doma se je množilo bogastvo, v tujini so se pa Virunčani hrabro borili in tako proslavili svojo domovino.

Žal, da ni bilo zgodovinopisca, ki bi bil ohranil slavo koroškega mesta poznejim rodovom. Sočasna zemljepisca Plinij in Ptolemej navajata le ime, in iz znanega Peutingerjevega zemljevida pozvemo samo to, da je bilo mesto veliko in slavno. A čeprav nam pergament ne priča o slavi Virunuma, pričajo nam o tem trdnješi spomeniki, razne kamenite spominske plošče. In takih plošč, ki nam pojasnjujejo zgodovino našega mesta, štejejo učenjaki veliko, veliko. Iz teh ne-

mih prič, kakor tudi iz drugih izkopanih rečij, so si ustvarili učenjaki po mnogoletnem trudu podobo Virunuma, kakor smo jo ravnokar gledali v domišljiji.

Sicer nam pa te neme priče odkrivajo še marsikatero tajnost. Še celó vsakdanje dnevne novice pozvemo lahko iz njih. Tako nam pripoveduje neka kamenita plošča, da se je bogat Rimljan, K. Metrius Athenio oženil z bogato Akvilejčanko, prišel ž njo v Virunum, pa že prvi dan mu je kruta Morana vzela drago nevesto.

Zlasti še za jezikoslovca so te — na prvi pogled neznatne plošče — znamenite. Res, da so vse pisane v latinščini, a imena imajo domačo obliko, dokaz, da so tedaj Virunčani poleg latinščine govorili še drug jezik. A kakšna so ta imena? Naj navedem nekaj vzgledov! Nekje berem, da se je Virunčan *Senogus* poročil z rojakinjo *Boniato*. Sestri ženini je bilo ime *Atuia*, materi *Koma*, staremu očetu *Lotto*. Tudi nekateri domači bogovi so se ohranili, tako n. pr. bog *Belinus* in boginja *Belestis*.

Da bi bil sestavek popoln, opisati bi moral še, kako je mesto izginilo z zgodovinskega površja. A o tem molčé viri. Razvaline pa pričajo premalo. Najbrže so zapustili stanovalci sami iz strahu pred sovražnimi napadi Virunum in se naselili drugodi.

Grof Radecki,

oče naših vojakov.

(Sestavil dr. Fr. L.)

(Konec.)

Profa Radeckega življenje je življenje pravega junaka. Ker pa so o tem pisali že drugi — tudi nepozabni Slomšek je je že popisal v »Drobtincah« leta 1858. —, ni nam treba sestavljati obširnega življenjepisa.

Ivan Josip Radecki se je rodil dné 2 novembra l. 1766. v vasi Trbnici na Češkem, osem milj od Prage proti jugu, dve uri od Veltave na jutrovi strani. Njegova rodbina se je imenovala po nekem selu Hradcu in bila torej, kakor kaže ime, češka. Mladi Josip

je izgubil v zgodnji mladosti oba roditelja; šestletni dečko je prišel v Prago k svojemu kumu in staremu očetu Vaclavu Radeckemu. A tudi tega variha mu je kmalu vzela smrt, in namestoval ga je njegov ujec, grof Ignacij Radecki. Ta ga je poslal v brnsko akademijo l. 1781., odkoder je prišel naslednje leto v terezijansko akademijo (sedaj Teresianum)

na Dunaju. Toda l. 1784. so odpravili akademijo, in Radecki se je moral lotiti dela ter oprijeti nekega stanú. Že doslej je čital najrajši o znamenitih vojvodah in zmagovalcih, zato ni čudno, da se je 18letni mladenič odločil za vojaški stan. Vse življenje je bil zadovoljen s tem stanom. Stopil je v 2. (tedanji) kirasirski polk kot kadet. L. 1786. postane

Obraz iz japonskega življenja: Kuhinja.
(Po fotografiji.)

poročnik in konec naslednjega leta nadporočnik. Takrat se je bila vnela vojska s Turki, katero je tako slavno končal general Lavdon. Tukaj je bila prva šola za Radeckega; gotovo se je navzel od slavnega junaka onega duha, ki je tudi njega samega privel do junaštva.

Francoska prekucija je bila kriva, da so se vnele konec preteklega in v začetku sedanjega stoletja krvave vojske, v katerih je imela opraviti tudi Avstrija.

Ko je bil Radecki l. 1793. pri naši vojni na Nizozemskem, preplaval je neko noč s šestero konjiki reko Sombro, da bi spoznal, kako je s trdnjavo Charleroisko. Bilo je to drzno in nevarno delo. L. 1794. je dobil dve mali rani na glavi. Odlikovali so ga s tem, da so ga povzdignili za konjeniškega stotnika (ritmajstra). Tudi l. 1795. je bil v ognju in bil na nogi ranjen.

Hude boje smo imeli v letih 1796. do 1800. v Italiji. Tam so Avstrijo zgrabili

Francozi s svojim mladim generalom Napoleonom. Marsikaka nesreča je zadela našo vojno, Radecki pa je imel mnogo prilike za junaška dela in podpiral kot major v pionirskem oddelku prav izdatno svojega poveljnika Melasa.

V onem času se je tudi oženil z grofico Frančiško pl. Strassoldo - Grafenbergovo, s katero je imel pet sinov in tri hčere. Umr-la mu je tovarišica življenja 1854. l. — Njegova pogumnost pa tudi bistroumnost v najtežavnejših naklepih mu je pomagla, da se je hitro povspenjal od časti do časti. Konec leta 1799. postane polkovnik in se udeleži tudi

nesrečne bitke pri Marengu. Ustreljen je bil konj pod njim, njegovo suknjo je prevotlilo pet krogel.

Še istega leta pa ga pošljejo k vojni na Nemško, kjer si je pridobil kmalu tolike pohvale, da so ga odlikovali z viteškim križem reda Marije Terezije. Omenimo tukaj še druge odlike! Leta 1805.

postane Radecki na Laškem generalmajor, leta 1809. feldmaršal-poročnik, l. 1810. dobi komandêrski križ reda Marije Terezije, ker je rešil celo divizijo; po bitki pri Lipskem mu podeli cesar Franc I. veliki križ Leopoldovega reda,

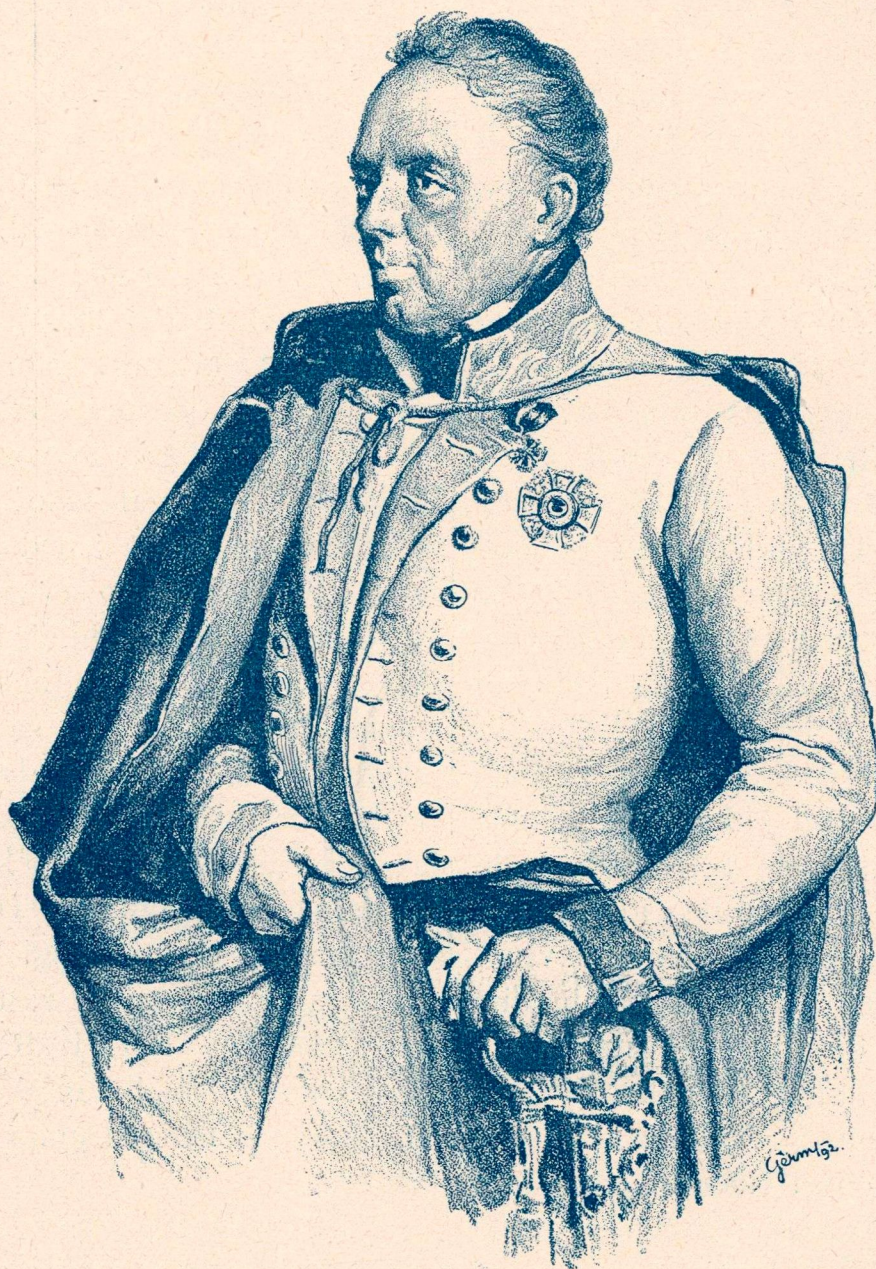
ruski car pa vojaški red sv. Jurija 3. razr., l. 1815 postane tajni svétnik, l. 1818. namestnik zapovedujočega generala na

Ogrskem, dné 18. febr. leta 1829 pa general konjeniški. Te odlike je pa tudi zaslužil. Tako je n. pr. sam naredil načrt za veliko bitko pri Lipskem, v kateri je omagal silni Napoleon.

Prekoračimo sedaj v njegovem življenju

dolgo dôbo, katero je preživel večinoma mirno, in sprémimo ga na njegovi najslavnejši poti, v boju na Laškem v letih 1848. in 1849.

Skrivne družbe so na Laškem neprenehoma hujskale ljudstvo zoper avstrijsko vlado. Dasi je Avstrija za Lahe vse storila, kar se je dalo, vendar niso bili

Maršal grof Radecki.
(Narisal Jos. Germ.)

nekateri rogovileži ž njo zadovoljni. Bili sta Lombardija in Benečija že dolgo časa pod avstrijskim orlom, pa ni jim izginilo upanje, da se bodeta dali odtrgati od cesarstva obe lepi deželi. Ko je l. 1848. vrelo po vsi Evropi, pripravljali so se tudi Lahe za upor. Posebno je sardinski kralj Karol Albert prežal na deželi, češ, da hoče zjediniti vso Italijo. Radecki je bil od l. 1831. poveljnik naše vojne na Laškem, od l. 1836. pa je bil maršal, kar je najvišja vojaška čast. Ker je dobro poznal Lahe in pa nevarnost, ki nam je vedno žugala, zato je svojo vojno tako uredil in izvežbal, da je bila pripravljena tudi za hude boje. Kar je Radecki prej slutil, to se zgodi: dné 18. marca l. 1848. počí v Milanu ustaja. Od vseh strani so streljali po ulicah na naše vojake, kateri so uporneže sicer krotili, toda težavno. ker so se le branili. Kajpada, če bi bili naši ravnali z Milanci tako, kakor so ravnali oni z vojaki, če bi bili zgrabili mesto z vso silo, bil bi kmalu mir, toda Radecki ni hotel, da bi mesto trpelo škodo, zato se je umaknil iz mesta proti Veroni in obljubil, da se kmalu povrne. Milanci so hitro proglasili Lombardijo za neodvisno, hkrati so se uprla tudi druga mesta, kakor Benetke, Videm, Trebiž in Vicenza. Tisti dan (23. dné marca), ko je odšel Radecki iz Milana, napovedal je Karol Albert, sardinski kralj, da pride njegova vojna v Lombardijo in jo združi z Italijo; ob enem je napovedal Avstriji vojsko. Res se je posrečilo kralju, da je prodril z vojno precéj daleč, ker se mu je Radecki umikal: imel je namreč premalo vojakov in moral svojo vojno še le združiti in pomnožiti z novimi močmi. Tako se je utrdil naposled v Veroni in se pripravil za uspešen boj. Do Verone pa so šli za našimi tudi Pijemontezi. Tu

je prišlo do krvave bitke pri sv. Luciji (blizu Verone) dné 6. maja, v kateri je bil sam naš presvetli cesar — takrat še nadvojvoda — in katera je trajala samo osem ur. Sovražnik je bil premagan in se moral umakniti. Naših je bilo 20.000 môž, sovražnikov pa 41.000, ki so šli z bojišča v velikem neredu. Naša zmaga je bila sijajna.

Polagoma je dobival Radecki iz Avstrije pomoči, vojna se je povečavala. Dné 25. maja je dobil novih 19.000 môž in sedaj je mogel sovražnika sam zgrabiti. Pri Curtatoni (blizu Mantove) je zadel na Pijemonteze in udaril nanje s tako silo, da je ujel 2000 môž, dobil pet sovražnih topov in voz za smodnik. Sovražnik je bežal tako, da so laški konjiki celó jednega izmed svojih poveljnikov pohodili. Nato se obrne previdni vojvoda nekoliko nazaj, da bi vzel mesto Vicenza, ki se je bilo uprlo. Moral je ravnati jako previdno, da ne bi imel sovražnika za hrbtom, zlasti tedaj, ko je bila na Dunaju velika zmešnjava, in se je torej maršal lahko bal, da bi ga od tam nič ne podpirali. Dné 10. junija je zgrabil Vicenza, drugi dan opoldne je vihrala že avstrijska zastava na mestnem stolpu. — Nato je Radecki vedno bolj pomnoževal in zbiral svojo vojsko. Proti koncu meseca julija se je lotil sovražnika.

Zlasti huda bitka je bila dné 24. in 25. julija pri Sommacampagni in Custozzi. Sovražniki so se borili pogumno, a naši niso odjenjali, dokler jih niso pregnali z bojišča. A bili so silno trudni od tolikega napora; padlo je pa 1276 môž in 45 častnikov. Hudo so se topli tudi pri Volti dné 26. julija na večer. Drugo jutro so se morali sovražniki umakniti — popolnoma premagani.

Sedaj je spoznal kralj Karol Albert, da je skoro izgubil vojsko, zato ie prosil

premirja. A ker ni hotel sprejeti naših pogojev, nadaljeval se je boj. — Dné 28. julija je doletelo Radeckega najvišje vojaško odlikovanje: veliki križ reda Marije Terezije, katerega je bil 82letni maršal jako vesel. — Sovražnik se je čim dalje bolj umikal, a Radecki je bil vedno za njim in ga večkrat — n. pr. dné 4. avgusta — zgrabil in otepel. Sedaj je imel Lah dovolj, prosil je resnobo mirú, in sklenilo se je premirje dné 5. avgusta, naslednji dan pa je korakala naša vojna v Milan, kakor je bil že prej zažugal Radecki. A ni se maščeval, ampak prišel je v razdejano mesto, da bi mu dal mirú. Razdejali so pa mesto mnogo bolj Pijemontezi, kakor cesarski. Tako se je maščeval pravi junak. S temi zmagami je bila končana vojska leta 1848. Radeckemu in naši vojni v slavo.

Premirje se je podaljšalo sólo ob sebi, ne da bi ga bili obe stranki skleпали še posebej. A zviti Pijemontez je porabil to priliko, da se je pripravljal za nov boj. Celó zimo je delal z vso silo.

Med tem je zasedel habsburški prestol za cesarjem Ferdinandom I., ki se je sam odpovedal vladi, sedanji svetli cesar Franc Jožef I., ki je Radeckega prav po sinovsko ljubil in spoštoval. Ta prememba ni škodovala njegovemu delovanju. Bila mu je — rekel bi — namenjena še jedna zmaga, da bi se tako slavno končala njegova pot. Česar se je Radecki nadejal, to se je zgodilo: kralj sardinski odpové 12. marca l. 1849. premirje. Vojna naša je bila te novice silno vesela in zaupala je, da jo bode vodil Radecki do zmage. Sedaj je bil pogum, pa tudi bojni načrt vse drugačen, kakor ob začetku vojske preteklega leta. Radecki ni namerjal umakniti se, ampak zgrabiti nasprotnika v njegovi deželi in ga prisiliti, da sklène trden in za Av-

strijo časten mir. Zato je bilo geslo: »V Turin!« Turin je bilo glavno mesto Pijemontezov. Radecki je naredil bojni načrt, ki je bil ne samo umen, ampak tudi varen. Sklenil je iz Milana pomakniti se nekoliko nazaj, da bi mislil nasprotnik, češ, umaknil se je, potem zasukati se na jugu proti sovražnikovi meji, prestopiti pri Paviji reko Ticin in tukaj sprjeti se z nasprotnikom. Dné 20. marca popoldne je prekoračila naša vojna reko, a Pijemontezi so mislili še vedno, da so naši bežali. Bili so že prišli na našo zemljo, a kmalu se vrnili nazaj, ko niso naših dobili. Drugi dan, 21. marca, je bil prvi slavni dan za Avstrijo. Pri Mortari je pobil del naše vojne oddelek sovražnikov in ujel 2000 môž. Nadvojvoda Albreht je bil poveljnik zmagoviti diviziji. Dné 23. marca pa se je vršila velika in odločilna, res krvava bitka pri Novari, ki je dala Radeckemu poslednji venec slave na glavo, nasprotniku pa vzela kraljevo krono. Izprva so se borili naši jako trdo in težko, ker niso bili vsi naši oddelki takoj na bojišču, ampak sta prišla 3. in 4. oddelek (corps) še-le pozneje. Ko je bil došel poslednji, tedaj je bila zmaga odločena, dasi je 2. oddelek mnogo trpel v groznem boju, v katerem je moral zadrževati vso silo sovražnikovo. Zares je malo vzgledov v zgodovini, da bi se bilo 15.000 môž branilo 60.000 sovražnikov pet ur, ne da bi omagali. Noč je zagrnila krvavo bojišče, katero je ogledoval z mestnega nasipa premagani kralj. Videl je svojo vojno vso razbito in v neredu. Zato pošlje svojega ministra k Radeckemu, da bi mu predlagal, naj se pretrga bojevanje. A Radecki se ne udá, ker ga je bil Pijemontez že jedenkrat zvodil na led. Ko povedó kralju, da Radecki ne dovoli mirú, pokliče kralj svoje generale in pa svojega sina Viktorja Emanuela in se vpričo njih odpové prestolu,

zakaj vedel je, da je on sam največji zadržek miru. Še tisto noč se je na tihem odpeljal iz svoje dežele in kmalu potem pozabljen umrl na Portugalskem. Dne 26. marca pa se je sklenilo premirje in 6. avgusta istega leta se je določil stalni mir. Bilo je to res veliko delo 83letnega starčka. Pomislimo, da je bil nasprotnik močan, da je bila tedaj Avstrija v raznih stiskah in je potrebovala svoje vojne moči tudi drugodi, zlasti pa, da so bila laška mesta našim večinoma sovražna. Zato je cenila vsa Avstrija velike zasluge sivega poveljnika. Še ko je bil v Novari, prineslo mu je poslanstvo dunajskega mesta pismo, s katerim ga je imenovalo za častnega meščana dunajskega. Radecki je bil tega jako vesel, bil mu je to mil in res hvalen pozdrav iz domovine.

Zmaga je bila dobljena, vojska slavno končana, zmagovalec je sedaj lahko počival na lavorikah in odlikah, ki so mu dohajale od vseh strani. Spoštovanje do njega je bilo vsestransko in skoro brezmejno. Redkokdaj se je kak človek v svoji slavi in sreči veselil tako občne ljubezni, kakor Radecki. Ko je prišel meseca septembra istega leta na Dunaj, sprejelo ga je mesto s toliko slovesnostjo, kakor nekdanj Rim svoje zmogovite poveljnike.

Poslednja leta so potekla slavnemu starčku v miru in sreči. Svetli cesar ga je postavil za državnega in vojaškega načelnika v lombardo-beneškem kraljestvu. Radecki je vladal obe deželi milo in krepko. Vse žaljenje, vse prebite težave je pozabil in si z ljubeznijo pridobival srca Lahov. L. 1855. je praznoval petdesetletnico svoje generalske časti, naslednje leto pa je pozdravil cesarja in cesarico kot 90letni starček na laških tleh, koder sta potovala. Ob tej priliki je svetlega cesarja zopet prosil,

naj ga odpusti iz službe. Nerač, a skoro primoran mu je dovolil dne 28. februarja l. 1857. cesar, da izstopi iz službe, saj je zahtevala pravica, da se odvzame 91letnemu starčku težavno breme, možu, ki je služil državi 72 let vedno zvesto in se ni bal nikdar za življenje, kadar je bilo kaj storiti za domovino. Svetli cesar mu je hotel ohraniti tako dragoceno življenje in določil, da sme prebivati, kakor mu je ljubo, v raznih cesarskih gradovih in palačah, na Laškem ali na Dunaju. Tako ni še noben avstrijski cesar odlikoval svojega podložnika.

A Radeckega dnevi so potekali. Dne 21. maja istega leta pade in si zlomi zgornji del noge. Le polagoma je okrevaval in se vozil v Milanu na sprehod. Konec meseca decembra pa ga prime velika slabost, in zdravniki spoznajo, da se mu bliža smrt. Poslednji dan tistega leta se izpove in prejme z največjo pobožnostjo sveto popotnico. Dne 2. januarja l. 1858. ga denejo v sveto olje, slabosti mu nekoliko odležejo, luč življenja posveti mu poslednjič. Dne 5. januarja zjutraj ob osmih izdihne v roke Zveličarjeve svojo junaško dušo.

Cela Avstrija je žalovala, vojna je bila globoko potrta od bolečine. Pokopan je bil z največjo vojaško častjo v Wetzdorfu na Spodnjem Avstrijskem, kakor je bil sam določil, dne 19. januarja.

Grof Radecki se smé prištevati velikim zgodovinskim junakom vseh časov. V zgodovini naše domovine pa je zapisano njegovo ime z zlatimi črkami. Bil je varih, bil je steber domovine. Bil je pa, kar je posebno važno, vse-skozi krščanski junak, poln žive vere in navdan s pravo pobožnostjo, katere se ni nikdar sramoval. Ona roka, ki je vihtela junaški meč v boju, držala je z ljubeznijo rožni venec dan na dan;

molitev je bila vir njegovega junaštva. Zato je bil tako čudovito dobrega srca, tako mil in prijazen, pa tudi tako miren, da ga ni niti največja nevarnost pripravila v razburjenost ali malosrčnost. Zato je pa Bog tako blagoslovil njegovo delo, zato je njegov značaj tako čist in brez madeža, da se sveti kot vzor vseh krščanskih in domovinskih krepostij. Prav zato smo mu tudi v teh skromnih vrsticah postavili neznamenit spomenik.

Radecki ni bil velik, toda krepke, ravne postave. Obraz mu je bil okrogel, čelo visoko, pogled bister, pa prijazen. Nosil je po stari navadi golo brado, kakor ga kaže tudi naša slika. Po bitki pri Novari pa je pustil, da so mu rastle brke pod nosom — bele, kakor so mu bili lasje beli. Zanimiva anekdota o teh brkah je vredna, da jo zapišem. Nekoč ga vprašajo na Laškem častniki, zakaj vendar ne nosi brk, ko jih imajo drugi vojaki. On odvrne, da se ravna po stari navadi. »Toda«, tako dostavi, »če bomo edenkrat sovražnika prav dobro natepli, potem bodem nosil tudi jaz brke.« Kajpada je bilo smeha dosti, a šaljivi maršal je izpolnil besedo. — Bil je živahne nravi, dobrovoljen, prosto-dušen in rad vesel. Naši stari vojaki so pripovedovali sto dogodbic, kako so kramljali po domače z Radeckim. Hodil je rad okrog po vojaškem taboru, ogledoval si to in ono, popraševal vojake, kako jim je, tudi k njim sedel in se vedel, kakor oče pri svojih sinovih. Le vprašaj starega vojaka, ki je služil »pod Radeckom« — naši so mu rekali »Radecek« —, in ne poneha kmalu pripovedovati o njem. Navdušenje zanj je bilo brezmejno. Vojaki so ga tudi opevali; pesem o njem — bodisi v tej ali oni obliki — je postala narodna pesem. Tu poda-

jemo jedno obliko v zabavo in pouk — ne jezikovni — mladim čitateljem.

Radecki.

Oj, zdaj na Laško pojdemo,
Bog ve, če kdaj se vrnemo!

Banda nam bode špilala,
Lepo nam bo muscirala.

Radecki pa na konj' sedi,
Nas, mlade fante, on dobi.

Radecki 'ma sivó glavó,
Pa vendar gre na vojsko ž njo.

Radecki pa na konj' sedi,
Pa rožniven'c v rokàh drži.

Radecki je en prav' gospod,
On bo premagal zmir povsod.

Radecki pa korajžo 'ma,
Ker same mlade fante 'ma.

Radecki pa na konj' sedi,
Pa oster meč v rokàh drži.

Fantjè, bodimo zdaj vesel',
Ki smo ta lepa mesta vzel'!

Bilà so mesta Lahova,
A zdaj so pa Radeckova.

Vlan' so b'la Sardinčeva,
Letos so pa Radeckova.

Verona je tud' laška b'la,
A zdaj je pa Radeckova.

Radecki je pa prav vesel,
Ker je Milansko mesto vzel.

Radecki je pa zlahten mož,
Je vojsko peljal skoz in skoz!

Radecki je pa fin gospod,
Žulaj je pa največ' falot!

Le zahvalimo vsi Boga,
Ker nam še Bog Radecka da!

Radecki j' bil pravičen mož,
Je bil cesarju na pomoč.

(Zapisal F. B.)

Pesem je po vsem Slovenskem razširjena, pa v raznih oblikah. Več ali manj je zná vsak Slovenec; to pa priča, kako priljubljen je bil Radecki slovenskim bojevnikom.

Na jutrovem.

(Potopisne in narodopisne črtice. Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Blagoma se človek vsega naveliča. Naj bi bilo ob egiptovskih bregovih še tako prijetno, naposled bi se dolgočasili. Tako se godi morebiti tudi ljubemu čitatelju, ki se je naveličal Aleksandrije. Dovolj mu je naših sprehodov in spominov aleksandrijskih. Vendar ne morem si kaj, da bi se ne pomudil še ob enem spominu, predno se poslovimo od cvetočega morskega mesta.

Aleksandrija je doživela mnogo hudih dnij ne samo v starih, ampak tudi v novejših časih. Konec preteklega stoletja sta se pulila Napoleon in Anglež za Aleksandrijo in Egipt, in tedaj so pokali topovi; Napoleon je vzel mesto z naskokom. Pa tudi v najnovejšem času ni bilo drugače, čeprav je danes obče veljavna olika, in ni menda olikano, streljati na ljudi s topovi.

V novejšem času sta se trudila Francoz in Anglež, da bi si pridobila več moči v Egiptu. Vendar so znali Angleži tako božati egiptovsko vlado, da so jo imeli čim dalje bolj v svoji oblasti, kar so domačini in tujci čutili prav dobro. Prav lahko umevamo, da ni moglo biti to po volji domačinov, tem manj, ker zaničujejo mohamedanci vse, kar je tuje in kristijansko. Zato je nejevolja rastla med domačini od dné do dné, Arabci so godrnjali in Evropecem žugali. Treba je bilo samo malega vzroka ali povoda, da so se razburili duhovi in se je vnel upor. Dné 2. februarja leta 1881. počí ustaja med vojaki, ki pa ni imela posebnega uspeha; nekaj mesecev pozneje

pa se je dvignil nov sovražnik na jugu, ta je bil znani Mahdi, ki je kmalu odtrgal egiptovski Sudan od Egipta. Oznajeval je nekoliko premenjeno Mohamedovo vero in razvnel vročekrvne Suldance za boj. Sedaj so imeli severni uporniki več poguma, vojaki so se ustavljali tujemu vplivu, Arabi-paša se jim je postavil na čelo, Turki pa so ga podpirali. Homatije so bile čim dalje večje, hujskači so dražili brezdelavne Arabce na Evropce, zlasti na bogatine. Tu napoči za Aleksandrijo grozni dan, 11. junij. Bil je ta dan — dan moritve, pobijanja in divjanja, kakoršno se godi le ob prekucijah in pa na jutrovem. Druhali so drle po mestu, napadale in morale so Evropce in počenjale razne grozovitosti. Kogar so srečali na ulici in so ga spoznali za Evropca in kristijana, zabodli so ga ali potolkli in niso prizanašali niti otrokom. Videl si ležati po ulicah in cestah mrtvece v krvni luži, ali pa grozno razmesarjene. Vpitje in kričanje, bodisi morilcev, bodisi nesrečnih žrtev, se je čulo po mestu, groza se je polastila prebivalcev, trdo so zapirali in zadelovali vrata, da bi zabranili vhod sodrgi, ki je razgrajala sem in tje, razdevala in razbijala, kar je mogla. Kajpada so se tiščali ljudje večinoma doma; komur ni bila skrajna sila, ni šel iz doma.

Pa razgrajalcem ni bilo dovolj, da so pobijali ljudi po ulicah, napadali so tudi hiše. Imeli so neke male kolčke tako prirejene in ovite ali kali, da so se hitro užigali; užgane so metali v okna in tako hoteli požigati pohošje in škodovati mirnim prebivalcem. Tudi strelivo so menda

metali. Niso pa bili razgrajalci sami Arabci, ampak tudi malopridneži iz Evrope, ki so hoteli porabiti priliko za ropanje in požiganje.

Mnogo škode so naredili oni dan razdivjani in krvoločni uporniki; sreča je bila, da to počenje ni trajalo dolgo. A prišel je za tem dnevom drugačen dan, tudi strašen. Angleži so bili neki med onim morjenjem blizu, toda niso storili v obrambo Evropecev ničesar. Gledali so samo od daleč, če tudi so že poprej vedeli, kaj se bliža, in bi bili lahko odvrnili moritev. Ko se potem ni hotela nasprotna stranka udati Angležem, streljali so dné 11. in 12. julija na mesto in metali bombe vanje. Tu so podrli hišo, tam so drugo užgali, mesto se je posipalo v najlepših delih v razvaline. Seveda je bila škoda velika in groza je vladala v mestu. Toda kaj se zmeni za to neusmiljena politika!

Še lani, torej deset let po teh dogodkih, so se videle tu pa tam podrtije, zakrite z deskami, ali so se drugače poznali sledovi onih groznih dnij. Res je, da je bil nasledek angleškega streljanja deloma tudi dober: mesto je odtlej mnogo lepše, ker so na podrtijah zidali lepe hiše in palače. Oni rojak, ki sem ga omenil v začetku teh opisov, pripovedoval je prav živahno in natančno, kako se je takrat godilo in v kolikem strahu je bil posebno zastran otrôk.

Take so senčne strani življenja na jutrovem. Jutrovci so velikokrat veseli in dobrovoljni, toda kmalu jih razburi kaka reč, vname posebej še njih moslimski fanatizem, in potem so podobni bolj zverém, kakor ljudem.

Kaže nam pa ta spomin, da so razmere povsodi jednake: jeden stiska in tlači, drugi se upira. Angleži imajo v oblasti egiptovsko deželo, in brez laži lahko rečemo, da jo tlačijo in stiskajo,

domačini pa se upirajo in črté Angleže. Vsaka stranka misli, da ravna po pravici. Angležev ne peče vest prav nič, da gospodarijo ob Nilu in da udarijo vsakoga, ki bi se jim ustavljal; podložniki pa si mislijo, da je to samo sila in ne pravica, zakaj Angleži so se vsilili sami in si prisvojili oblast in bogate dohodke. Pravica je pač lepa beseda — da bi je le vsakdo ne umeval po svoje!

Sedaj je pa čas, da se pripravimo za odhod iz Aleksandrije. Dalo bi se res še marsikaj zanimivega povedati, n. pr. o lepi grški cerkvi, kjer kažejo nekdanji grob sv. Marka, o velikem ustavu jezuitovskem, o cerkvi frančiškanski, o katoliškem življenju v Aleksandriji itd., toda saj se pozneje lahko vrnemo nazaj, sedaj treba iti z milim čitateljem drugam, če ne bi še pozabila, da popotujeva. Poprej se posloviva od dobrih znancev, izreciva najtoplejšo zahvalo za gostoljubnost, urediva svoje stvari, stopiva še v veličastno cerkev sv. Katarine, da si izprosiva blagoslova za potovanje, potem pa hajdi proti kolodvoru!

IV. Ob Nilovih vilah.

Če bi stavil to-le uganko: Nilove vile — kaj je to? — vem, da bi je morebiti polovica čitateljev ne uganila. Oni, ki so bolj učeni in umevajo, kaj pomeni beseda »villa«, mislili bi takoj, da bom opisoval lepe palače ali letovišča ob Nilu, zakaj lepo hišo na deželi pomeni beseda »villa«. A — takih hiš ne bom popisoval, ker jih ni, in če je vendar le katera tu pa tam, jaz je nisem videl. — Kaj je neki z Nilovimi vilami? Že vem, pravi nekdo: Nilove vile so povodne deklice, ki prebivajo v Nilu namesto v gorah. Vrlo! Odgovor kaže, da se je učil čitatelj slovenskega bajeslovja; vendar o takih vilah ne morem pisati, ker jih v Egiptu ni, niti na gorah, niti

v reki. — Kaj torej preostaja, kakor da mislim na vile, kakoršne rabijo za seno, ali pa — v kuhinji, ali celó na mizi, kjer so pa že vilice? Da rešim uganko sam, naj povem, da se pri mestu Kájiri deli Nil v dva velika dela ali v dve veji, ki potekata proti morju. Zato ima reka podobo — vil, in to obliko te znamenite reke imenujem vile, reci kdo, kar hoče. Kajpada, ko bi bil bolj učen, rekel bi »delta«, ker to ime je grško in torej bolj imenitno kakor slovensko. »Delta« pomeni neko grško črko, ki je podobna vilam in kateri pravimo mi *d*. Ker ima Nil tako obliko, zato imenujejo učenjaki oni kos zemlje, po kateri se pretakata obe veji, »Nilov delta«, mi pa, nevedni Slovenci, recimo temu kosu egiptovske zemlje »Nilove vile«.

Starodavni ljudje so imenovali deželo egiptovsko »Nilov dar«. In tako je v resnici. Egipet in Nil — to je združeno tako tesno, kakor telo in žile s srcem vred. Brez Nila bi bil Egipet — puščava; zaradi Nila pa je ta dežela kakor lep vrt, prijazen in ob enem rodoviten.

Kdor gleda na zemljevide, temu se zdi egiptovska dežela grozno velika. Kako široka, pa dolga, dolga! Avstrijo, Nemčijo in evropsko Turčijo skupaj — pa še niso tako velike kakor Egipet. A v resnici ni tako: Egipet je velik — samo na papirju, v istini pa ni sile ž njegovo velikostjo. Stvar je ta-le: Egipet je jako dolga dolina, po kateri teče Nil. Na desni in levi je gola, peščena puščava; le kamor seže Nil s svojimi vodami in svojim blatom, tam je rodovitna zemlja. Kamor se ne morejo napejljati Nilove vode, tam je précej puščava. Rodovitna dežela in pa peščena, suha puščava sta tam tako bližnji, kakor tvoje njive in njive tvojega soseda. Skoro večina tega, kar vidiš na papirju pod imenom Egipet, to je puščava, za katero

bi ne dal niti beliča; čemu bi ti bila! Na desnem in levem bregu pa so najrodovitnejša tla, res blagoslovljena zemlja. Ta rodovitna tla so na raznih krajih različno široka. Pri Kajiri n. pr. je rodovitna dolina prav ozka, v treh ali štirih urah jo prehodiš ali prejahaš. A od Kajire naprej proti sredozemskemu morju se razširja dolina, velika ravan se razprostira pred teboj, da je ne prezreš z očmi; tu je prelep kos zemlje, rodoviten, dovolj namočen, z vsemi dobrotami oblagodarjen — to so »Nilove vile«. Na severni strani se druží s sredozemskim morjem, katero sega tu pa tam v deželo, zaradi tega je morski breg ves razjeden, kakor bi se morje in suha zemlja bojevala za oblast; na zapadu je libijska puščava, deloma gorata in skalovita, vseskozi pa pusta, kakor bi bila posuta z rmenim peskom; na vshodu pa je znani sueški prekop, ki veže rdeče morje s sredozemskim.

Res znamenit kos zemlje je tukaj. V najstarejših časih je cvetlo todi poljedelstvo, omika se je razširjala in izpopolnjevala, kraljestva so se ponašala z mogočnostjo in kralji — svetopisemski Faraoni — so se bliščali v slavi in časti. Tu sem so prišli Izraelci; izprva je bila samo majhna družina, a v 430 letih so se namnožili in kot krepko ljudstvo so zapustili Egipet in si priborili drugo domovino. Koliko prememb je doživela dežela pozneje! Pa pustimo za sedaj zgodovinske spomine, ostanimo v sedanjosti, ker ta nam najlepše pojasnjuje preteklost.¹⁾

Koga bi ne mikalo ogledati si to pokrajino, zlasti pa še njeno središče, njeno srce — divno in bajno Kajiro? Lah pravi:

¹⁾ Zemljevid te dežele, »dolenji Egipet«, podajemo čitateljem na platnicah, ker nam je tesna s prostorom, in pa ker mislimo, da se bode dal na platnicah porabiti najlože.

Pogled na Aleksandrijo.
(Po fotografiji.)

»Veder Napoli e puoi morir«, t. j. če si videl Napolj, lahko umrješ, in s tem izraža njegovo lepoto; jednako govori tudi mohamedanec-jutrovec, kateremu je Kajira vzor vse lepote in zemske čudovitosti. Torej je umevno, da vleče Kajira potnika z nepremagljivo silo, in tje vabim sedaj tudi prijaznega čitatelja.

Ker moraš nosaču skoro toliko plačati, kolikor za voz, zato je pametneje izročiti sebe in svojo prtljago vozniku, ki te kmalu pripelje h kolodvoru pred vrati moharrem-bejskimi, t. j. na južnovshodni strani mesta. Ta kolodvor spada k železnici, ki vodi v Kajiro in pa proti Suecu. Kolodvor je urejen po evropskem vzoru, in na zidavi, obliki ne najdeš nič nenavadnega. Velik ni, da bi dejal, majhen pa tudi ne, zato stopimo vanj brez skrbi, da bi se izgubili. Tudi čakalnico dobimo brez težave, saj so povsodi francoski napisi. A ni tako lahko čakati. Okoli osme ure sem došel le-sem, in vlak gre nekoliko pred deveto uro. Tu me dobi najprej mladi snažnik čevljev, ki je obrnil takoj svoj ostri pogled na moje obuvalo in hitro dognal razsodbo v tem zmislu, da je treba čevlje osnažiti. No, braniti se nisem mogel in hotel, češ, za tako mesto, kakoršno je Kajira, spodobijo se vseskozi izlikani čevlji. Res, mladenič se je dobro sukal, pljuval, drgnil in tako dokazal svojo umetnost. Med delom bi bil rad začel pogovor in je privzdigoval glavo, toda ni nama šlo. Bil sem pač jaz kriv, ker nisem znal njegovega jezika. Tako je bilo potem tudi težko domeniti se za plačilo. Pa bil je tam blizu neki prodajalec klinčkov, poštnih znamk in smodk: tega sem prosil, naj mi zmenja nekaj denarja in mi dá egiptovskega drobiža. Mož je bil Lah in menil, da sem tudi jaz laške krvi, zato je bil prav postrežljiv. Prosil sem ga, naj tudi on plača snažniku, in

sprejel je ta častni posel jako zadovoljno. Snažnik se je pa upognil njegovi veljavi s toliko udanostjo, da se ni bilo treba potem nič pravdati za bakšiš. — Nekdo je v čakalnici pometal. Ogledoval me je od nog do glave in mi hotel nekaj dopovedati, a še vedno ne vem, kaj. Škoda! Jednako me je gledal še marsikdo, jaz pa njega. Ne vem, kdo je bil bolj radoveden. Na takem kolodvoru je res živahno, ker tam je na preostajanje ljudij, ki so brez dela. Vse gré križem; narodi s polovice sveta se srečavajo. Poleg vitkih Arabcev stopajo zamorci sem in tje, evropska gospôda pohaja ošabno po hodnikih, Američani so došli v celih družbah, vse se meša in ti pravi, da si na kraju, kjer se vidi svetovno gibanje.

Največja težava je z nosači, ker se jih pride ponujat veliko število, da bi spravili prtljago v železniški voz. Težko se jih odkrižáš, zlasti, če jim ne moreš dopovedati, da jih ne potrebuješ. Pri železniški blagajnici dajajo listke, kakor pri nas. Plačati pa je treba tam v zlatu, ali pa v egiptovskem denarju. Egiptovska železnica ni draga, pa tudi ne cenejša, kakor so naše. Zato je pa uprava vozov precēj slabša, kakor pri nas. Med našim tretjim in tamošnjim drugim razredom ni razločka drugega, kakor da imajo egiptovski vozovi nekake blazine na sedežih; njih tretji razred pa ima klopi podolgem, ne počez. Ugoden je poleti, ker je jako zračno, ker je v takih vozovih mnogo oken in vse bolj odprto, kakor v obeh prvih razredih.

Naposled pozvoni, da vstopimo; kmalu se spravim v voz, zasedem prijazen sedež pri oknu in se pripravim, da bodem z oboroženim očesom vse ujel, kar bode le prišlo mimo. Kakor pri nas, tako in še mnogo bolj je tudi tam živahno, ko odhaja vlak. Moški svet se »postavlja«,

to se hitro vidi, ženskega pa ni mnogo, in v tem je razlika med našimi koldvori in egiptovskimi. Ako tudi pride ženska mimo, kmalu izgine, ako je domačinka ali mohamedanka. Celó Evropejke so se mi zdele v vsakem oziru manj pogumne, kakor so doma. Kadar pa pride kaka Evropejka, po naše napravljena, to jo gledajo jutrovci! Vstopila je v voz tudi neka nemška grofica, katero sem videl poprej večkrat na ladiji, visoko vzrasla, ponosna in še mlada gospa: kako so jo gledali Arabci! Prav zanimalo me je to gledanje; a kaj so mislili, tega ne znam raztolmačiti. Rad bi bil cenil po pravici tudi razna dostojanstva onih egiptovskih uradnikov, kar sem jih videl, a nisem si znal pomagati, zato ne vem, s kom sem imel čast voziti se.

Najživeje mi je ostal v spominu oni Arabec, ki je dokaj časa sedel meni nasproti. Bil je lepo opravljen; imel je vrhovno obleko po evropski šegi, sicer pa je bil oblečen tako, kakor kaže čitatelju podoba na str. 40. našega lista. Zanimivo je, da imajo ondotni ljudje tako radi zakrito glavo. Moj mirni nasprotnik je imel glavo vso povito v neko ruto, tako, kakor bi mu medlo okrog ušes. Kadar se je zagrinjalo odvilo, tedaj je je zopet ovil okrog glave, kar je storil prav pogostokrat. Zeblo ni prav nič, vsaj mene ne, ampak bilo je prijazno gorko. Opažal sem to tudi pozneje po Egiptu in po sveti deželi: če tudi je bilo gorko ali celó vroče, možak se je ovijal v ruto. Morebiti nečejo moški zadržati za ženskami, ki se zavijajo prav gosto. V rokah je imel omenjeni popotnik nekaj, česar nisem takoj razumel in poprej še ne opazil. Skoro ves čas je sukal med prsti neko stvar, ki je bila popolnoma podobna našemu molku ali rožnemu vencu, nabranemu na rdečo

vrvico. Jagode so bile jako lepe, kakor bi bile iz jantara, na koncu pa se je razširjala vrvica v lep šopek. No — mislim — lepo bi bilo, da bi ta človek molil rožni venec! Videl sem, da ni molil, ampak se samo igral. Vendar sem mislil, da imajo mohamedanci one jagode zaradi molitve, dokler nisem zvedel, da jih imajo samo za igračo. Oni, ki ima pri nas rad v rokah rožni venec, naj se spomni ubogih nevernih jutrovcev, ki imajo ‚molek‘ v rokah le za igračo. Komur je pa molek pri nas v zasmeh, tisti kaže, da je jako omejenega duha. Pri sebi je imel moj sopotnik malega dečka, menda svojega sinka, ki mi je bil jako všeč, kakor so mi sploh otroci ljubi in dragi. Arabski dečki so nekoliko zagorelega lica, a lepega obraza; nekateri imajo tako pravilne in lične obrazke, da sem jih občudoval. V obče so Arabci moški lepe vnanje postave, mnogo bi jih našel slikar, da bi slikal po njih najlepše podobe. Tudi moj sopotnik je zrl vame tako prijazno, in tako se mi je prikupil njegov obraz — nekoliko razbrazdan od kôz — da ga še sedaj gledam v spominu. Pomeniti se nismo mogli v arabščini, a mali dečko je znal nekaj francoskih besedij, in to je bil naš pomoček. Na razne načine mi je hotel povedati to in ono in me vprašati. Tudi očeta je jako veselila ta sinova učenost in dobrovoljno se je smehljal. Mene je pa veselilo znanje z očetom in ravno zato, ker mi je nekoliko pokazalo značaj ondotnih domačinov. Večkrat se mi je vrinila ta misel in zdi se mi resnična: Arabci so po naravi dobri, toda Mohamedova vera je kriva, da se navzamejo sovraštva proti drugovercem, da so mnogokrat kruti, krvoločni, neusmiljeni, pa tudi pohlepni in pohotni. Kakor sem postal na jutrovem — rekel bi — vnet za tamošnje prebivalce, prav tako sem na

jutrovem spoznal, kako pogubna in odurna je mohamedanska vera.

Vlak je odžvižgal slovo Aleksandriji in urno sopiha na jutrovo stran. Na desno vidimo še nekoliko hiš in vrtov, potem pridemo do kanala in se peljemo čezenj, na to pa imamo vodo na desni in levi: na desni se prostira ob želez-

niški progi daleč Mareotsko jezero, na levi je že večkrat omenjeni kanal Mahmûdije, še naprej pa se prostira tje do konca obzorja Abukirsko jezero. Znamenito je Mareotsko jezero, ne samo zaradi velikosti, ampak tudi zaradi svoje zgodovine.

(Dalje.)

Slovstvo.

SLOVENSKO SLOVSTVO.

»**Osnovni nauki iz fizike in kemije** za ljudske in meščanske šole.« V treh oddelkih. Na podlagi učnih načrtov za osmorazredne ljudske šole na Kranjskem od dné 25. aprila 1886. l. spisal Andrej Senekovič, c. kr. gimn. ravnatelj. I. del. V berilo je vtisnenih 52 slik. Cena vezani knjigi 60 kr. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1892. 8°. Str. 90. — Poslednje mesece je izšla že vrsta knjig za ljudske in meščanske šole. Slavní deželni odbor, oziroma zbor kranjski je storil odločen in uspešen korak na poti narodne omike, ko je sklenil, naj se priskrbi ljudskim in meščanskim šolam potrebne, po učnih načrtih spisane knjige. Kajpada je pripomogel tudi gmotno v to, da se je sklep tako urno deloma že zvršil. O teh knjigah bomo poročali, kakor z veseljem, tako pa tudi natančno. Dosedanja dela so pisali strokovnjaki, torej so vredna, da se zanje posebno zanimamo. Začenjamo z imenovano knjižico, ki je izšla pred več ko dvema mesecema.

Naslov sam napoveduje dva dela: A) Fizika, B) Kemija. Seveda je ta razdelitev nekoliko neprimerna, ker je kemija samo na 13 straneh, a odločilen je bil namen knjige. (V znanstvu samem pride kmalu dôba, v kateri ne bomo ločili fizike in kemije kot dveh ločenih ved.) »Fizika« obdeluje v osmero oddelkih občna svojstva teles, molekularne sile, nekoliko o toploti, magnetizmu, torni elektriki, kapljivo tekočih telesih, raztezno tekočih telesih, zraku in svetlobi. Kemija nima manjših oddelkov. — Kar podaja gospod pisatelj, to so res osnovni nauki dotičnih oddelkov naravoslovne vede. Vendar podaja poleg glavnih poskusov in glavnih priprav tudi razne vzglede in spominja vsakdanjih pojavov v narodi in v človeškem življenju: tako je knjiga tudi praktična, porabna, kar je potrebno za ljudske in meščanske šole. Na malem prostoru je zares mnogo vsebine, ker je beseda pisateljeva vseskozi kratka in jedrnata; morebiti

se bode zdela slabejšim učencem prav zaradi tega manj umevna. No, treba pomisliti, da v šoli učitelj razlaga in pojasnjuje.

Kritiku, ki se ne ozira jedino na šolsko uporabo, ampak na cenó knjige same na sebi, zdi se jako važna tudi jezikovna oblika, zakaj tvarina pač ne zahteva posebne učenosti. V jezikovni obliki se naslanja gospod pisatelj vseskozi na svojo »Fiziko za nižje razrede srednjih šol«, katera je izšla l. 1883. Seveda je v naši knjižici tvarina drugače izbrana. Starejšo knjigo gospoda pisatelja je jako laskavo pohvalil neki kritik v našem listu (l. 1890., str. 61.): nikakor ne maramo oporekati oni pohvali, kolikor se tiče sedanje manjše knjige. Knjiga je res dobra in — v slovenskem duhu napisana. Izrazi so večinoma dobro zadeti, jezik čist in pravilen. S tem pa nisem trdil, da mi ugaja vsaka posameznost. Tu pa tam so stavki preveč razkosani in predolgi, kakor takoj na str. 2. spodaj. Pisatelj rabi prepogosto »moreš« in »moraš«, kar ne prija slovenščini. V tem se jako razločujeta slovenski in nemški jezik. Ta ljubi razne pomožne glagole, v nekaterih spisih jih kar mrgoli, a Slovenec govori kar naravnost namesto: moreš iti — greš. Tudi v drugih načinih bi se bilo dalo izraziti bolj po slovenskem duhu, n. pr. večkrat ponavljajoči se: »Iz tega sledi«. — Mnogi znanstveni izrazi so nam jako všeč, le besede v § 14: »trgoporna, lomoporna in sukoporna trdost« nam ne ugajajo, ker so brez razlage skoro čisto neumevne. Za namen pisateljev bi bilo zadosti, ko bi bil naštel tako: »Trdost se javlja: 1. Kadar se telo pretrga, 2. kadar se lomi« itd. in če je treba dati tej trdnosti ime, reklo bi se n. pr. protiutržna, protilomna. Ne ugaja nam beseda »prikazen« za »Phänomen«, ker mislimo ob tej besedi na kaj drugega, kakor na prirodne pojave. Tudi »poljubno« za nemško »beliebig« nam ni všeč; mislimo, da bi bilo treba izreči oni pomen v stavku, ako je sploh treba. N. pr. beliebig lang oder breit machen = narediti dolgo ali široko, kakor (ali kolikor) hočeš. Tako tudi »možno«, namesto: »Cekin je možno skovati«

reklo bi se: »Cekin se dá skovati«, ali: »Cekin skuješ . . .« Dalje nam ne ugaja beseda »molekul« v mošk. spolu. Bolje bi bilo ozreti se na latinski izvor: »molecula« (kakor »navicula«) in potemtaka reči »molékula, e«. Pisali bi rajši »vzrok« nego »uzrok«, »končno« namesto »konečno«, »stanijol« nam. »štanjol«. A ne smemo navajati preveč malenkostij, da ne bode čitatelj sodil neugodno o knjigi, katere smo se jako razveselili, in katero imenujemo z lahko vestjo res dobro. Tiskovna uprava je lična, slike so razvidne: le tisk z manjšimi in večjimi črkami je šolskim potrebam manj primeren, dasi je bilo težko ogniti se ga. Vivat sequens! Dr. Fr. L.

»**Mlinarjev Janez**, slovenski junak, ali vplemenitba Teharjanov.« Spisal po narodni pripovedki iz srede 15. stoletja F. Kočevár. Drugi popravljeni in predelani natis. V Celji 1892. Izdal, tiskal in založil D. Hribar. Cena 40 kr., po pošti 50 kr. — To je knjiga 150 str. debela v mali osmerki ter obsega povest, iz naroda vzeto, nekoliko romantično nadahnjeno. Oče Pengar, imovit gospodar, ima prelepo hčer Marjetico, katera na skrivaj nekoliko misli na Mlinarjevega Janeza, prvega junaka v Celjskem okraju. Tudi Janez ima v srcu Marjetico, vendar tega še nista nikomur razodela. Le stara Martinaška, nekdanja gosposka kuharica, ki pa sedaj po semnjih ljudem pripravlja juho, izvolala je to nežno razmerje. Hitro sklene dati jima priliko, da si povesta, kar jima teži srce. To se ji tudi obnese góri pri sv. Ani, ko so postavljali zvečer ognjišča. Ko se Janez in Marjetica pogovarjata o svoji skrivnosti, pride stari Pengar, katerega je bila Martinaška nalašč za to poklicala, da ne bode še posebej treba očeta prositi dovoljenja. Vsem je bilo prav, veseli se vrnejo v vas, in pri Pengarju je bila velika večerja. Mlada zaročenca sta bila vsa srečna. — Tu pridejo zapreke.

Celjski grof Urh je zvedel za lepo Marjetico in jo hotel pri sebi imeti v gradu. Ker ni hotela iti z lepa, izmisli si zvijačo. Toda Teharski mladeniči zasačijo našemljenega grofa in razprše vso nakano. Grof Urh pa je spoznal po svojih ogleduhih, da je prav Mlinarjev Janez bil voditelj ponočne borbe; zato sklene ugonobiti ga. Bila je tiste dni volitev novega starašine ali načelnika teharskih junakov. Izvoljen je bil enoglasno Mlinarjev Janez. Prinesó mu viteško obleko, in grof ga povzdigne v viteza, vse Teharjane pa v plemenitnike. Janez mora priseči grofu zvestobo in pokorščino v vseh rečeh. Janezu so te časti sicer dobro dele zaradi Marjetice, sam zase pa jih ni bil posebno vesel, ker je vedel, da mu grof ne odpusti tiste noči.

Res pride takoj drugi dan od grofa povelje, naj novi načelnik prevzame stražo na Bežigradu. Janez izbere deset korenjakov in gré na grad. Tam jim izročé biriči ključe in jetnike, pa hočejo oditi. Ko Teharjani to vidijo, raztogoté se; Janez vrže ključe ob tla in reče biričem: »Povejte grofu, da nismo sem prišli za to, da bi grofu bili za biriče.« Ko so biriči odšli, odpre Janez vse ječe in oslobodi jetnike. Med ujetimi je bil tudi poslanec papežev, kateri razodene Janezu in tovarišem, da je grof izobčen in njegovi podložniki odvezani od pokorščine.

Med tem pride grof z biriči na Bežigrad, vname se boj, biriči zbežé, grofa pa ujamejo.

Ker so grofu pustili življenje, bilo se je treba umakniti njegovi jezi. Odšli so na Ogrsko v boj zoper Turka. Ganljivo je bilo slovo, Marjetico so težko utolažili. Ko fantje odidejo, preobleče se Marjetica v moško obleko, sede na konja in pohiti za njimi. Kmalu jih dojde, in ker je niso spoznali, vzeli so jo seboj v boj, kjer je prenašala vse težave in celó ženinu rešila življenje. A ujeta sta bila oba in odpeljana v sužnost, kjer sta se še le spoznala na potu v domovino. Doma je bila poroka; potem sta srečno živela še mnogo let.

Ker je namen te povesti: pokazati, kako in zakaj so postali Teharjani plemeniti, zato je vsa povest temu primerno razvita. Junaška dela Mlinarjevega Janeza in njegovih tovarišev so večji del naše povesti. Le ljubezen med Janezom in Marjetico je vpletena vmes kot kratek prizor v precéj romantični obleki.

Razvija se dosti naravno; le to, da pride Marjetica preoblečena za teharskimi fanti in prebije z njimi v taborju več tednov, ne da bi jo kdo spoznal, to je pač neverjetno. Tudi moč tega dekleta je preobilna, prekosila je namreč prvega junaka med Teharjani. Grof Urh je z dvorom vred črno naslikan.

Nravna stran povesti je dobra, vsaj po namenu. V predgovoru sicer pravi založnik, da je povest nekoliko predelal iz vzrokov »današnje npravnosti«, kar ni prav jasno, ker krščanska npravnost se ne izpreminja; a ker nimamo prve izdaje pri rokah, ne vemo, je-li poprava kaj izdatna, ali ne. Poštenim ljudem povest ne bode v izpodtiko, za nezdravo domišljijo pa bi se že dobilo v njej kaj hrane. Jezik ni vseskozi pravilen, pa je dokaj poljuden in domač, če izvzamemo nekaj besedij.

Dr. I. J.

»**Z ognjem in mečem.**« Zgodovinski roman. Poljski spisal H. Sienkiewicz. Poslovenil Podravski. I. zvezek. Novo Mesto 1892. Tiskal in založil J. Krajec. — Národne biblioteke 41. in 42. snopič. Str. 146. Cena 30 kr. — Znamenitega poljskega romana imamo tu prvi kos v slovenskem prevodu. Čitatelj umeva, da še ne moremo obširno govoriti o slovenskem prevodu, dokler nimamo vsega v rokah. A omenjamo vendar dve stvari: prvič, da je tu pa tam prelagatelj pogodil kak izraz dokaj dobro; drugič pa, da se kaže v obče — in sicer v vsakem oziru — prevelika naglica, neskrbnost in neopipljenost. Zaradi tega svetujemo založniku nujno, naj skrbi v prihodnjih zvezkih, da bode jezik pravilen, dosleden, v slovenskem duhu, in da bode tudi tiskovna poprava natančnejša. Dasi smo brali delo z velikim zanimanjem in deloma z veseljem, izpodtikali smo se vendar neprenehoma nad nedostatki, kakoršnih ne smé biti v slovenski knjigi, in katere hodemo odločneje grajali, ako ne bode boljši 2. zvezek.

»**Pot v nebesa**« ali življenje udov tretjega reda sv. Frančiška Seraf., ki med svetom živijo. Spisal O. Nik. Mežnarič. Četrty natis. Str. VIII in 546. V Ljubljani, 1892. Zal. »Kat. Bukv.« Cena v usnju vez. izvodu 90 kr., zl. obr. 1 gld. 20 kr. — Jako rabna knjiga!

Dr. Fr. L.

HRVAŠKO SLOVSTVO.

Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1891.

(Dalje.)

»V izvještaju« za l. 1890. pravi »Mat. hrv.«, da hoće pomlajati spomin »na prve svoje pobornike iz ilirskoga doba«. V knjigi, ki obsega LXXXVIII + 185 str., seznanja »Matica« ude z dvema proizvodoma Dimitrije Demetra, ta sta: »**Teuta**«, pa »**Grobničko polje**«.

»Teuta, tragedija u pet čina.«

Vrši se po prilici od leta 238—227. pr. Kr. Vsebina ji je ta-le: Teuta, druga žena ilirskoga kralja Agrona, ki je svojo prvo ženo zavrgel in spodil, kraljuje po Agronovi smrti na ilirskem prestolu. Njen značaj slika pesnik v prvem činu:

Svaki prostor, bio i pô svieta,
Tamnica je za njezinu dušu,
Kad ga samo prekoračit ne smje.
Da kraljuje, rođena je ona,
A ne drugom da se pokorava.

Prava amaconka! Vanjo se zaljubi Dimitar Hvaranin, poglavar ilirskoga brodogovja, in jo zaprosi; ona pa se mu odreže:

Dok ti ne zasvietli kruna
Vrh tjemena, moj viteže hrabri,
Rukavica nagrada ti budi,
Ruka pako, kad postaneš kraljem.

Strast premoti Dimitra, da izda kraljico, pa le, da bi jej, polastivši se prestola, mogel dati krono za njeno roko. Posreči se mu, pa le na pol, zakaj prično se druge spletki. Triteuta in njen sin Pinez nastopita ter ovirata Teutino pa Dimitrovo srečo. Dimitar se v vojni ponesreči, Teuta pa skoči v morje od žalosti.

Pesnik sklepa tragedijo z besedami, ki jih govori Svevlad:

Strogo kazne bozi.

Za življenjepisom pesnikovim, ki ga je sestavil sorodnik njegov, Vlad. Mažuranić (— LIII. str.), kritičko ocenjuje oba proizvoda. Teuto pa Grobničko polje, hrv. estetik prof. Franjo Marković (LIII. — LXXXIII. str.). — Kritik se drži umetniških načel, pojasnjuje zgodovinsko jedro, ki je podlaga pesnikovima proizvodoma.

Zgodovina se v marsičem ne vjema s pesnikovim umotvorom, kar pesnik sam priznava: »... nemam ništa primjetiti, nego da mi je više stalo do istine poetičke i psihologičke, nego li historičke, i da želim, da se djelo s toga gledišta sudi.«

Dimitrija Demeter pa vendar le ni tako našemil zgodovinskih oseb, kakor Schiller svojo »Jungfrau von Orleans«. Zgodovinske osebe v Teuti se spoznajo v pesnikovem proizvodu lahko. Kritik nekolikokrat očita pesniku, da v prvih činih ni dovolj osnovan nadaljni razvoj. N. pr.: da se amaconka Teuta zaljubi kar brž v svojega izdajalca. Očita mu tudi, da so nekateri značaji prenedoločno narisani, n. pr.: Gromovid v III. činu ni podoben Gromovidu v V. činu; tamkaj ves vnet za srečo naroda, tu sotrudnik narodovega nasprotnika. Vkljub nekaterim majhnim nedostatom prekrasne tragedije rečemo po pra-

vici, da je Teuta dragocen biser hrvaškega slovstva. »Po izvrstnosti dramatičnoga sastava i sloga, po obilju pjesničkih krasota, Teuta' ostat će dičan spomenik Demetrova oduševljena rada za hrvatsko kazalište... Ona je jamstvom, da je Demeter bio vrstan obogatiti hrvatski kazališni repertoar mizom izbornih drama...«

»Grobničko polje«.

Ta pesem obsega osem listov.

Ja od Brente vidjeh obale zelene,
Čuh žuborit njene bistrice vode,
Pokraj kojih grleći se hode
Umjetnost i narav kô sestre rođene.

S temi besedami začena navdušeni pesnik najslavnejše delo svoje. Spominja se krasote, ki jo je zrl v severni Italiji, potem ga duh vodi na polje domače, na polje hrvaško; tu ni rajske Italije:

... Kudgod oko stiže,
Ništa drugo, nego kamen goli.
Ipak si mi, polje, milo, polje krasno.
Amo, kom' je život Hrvatica dala!
Našeg roda to je sveta Meka;
Čiste krvi djeda naših rieka.

Pesnik proslavlja hrvaški narod, hrvaško blagosrčnost, hrvaški pogum. Opeva boj s Tatari.

Kritik Franjo Marković deli pesem v deset slik: 1. Užasni razor bogate Ugarske od divljih Tatara, biega kraljev u prezrenu Hrvatsku; 2. Zagreb od Tatara razoren; 3. tatarski tabor kod Zagreba; 4. Batukan, strašni vodja tatarski; 5. Bjugunac kralj u Dioklecijanovoj palači u Spljetu; 6. poraz tatarski pod bedemi Klisa i pod gradom Spljetom; 7. biega tatarske horde sve do Grobničkoga polja, bies strašnoga Batukana; 8. bojna pjesan: »Prosto zrakom ptica leti«; 9. slika hrvatske vojske, sa svetim rodoljubnim žarom na boj polazeće; 10. slika bojišta po svršenoj bitci. Marković pravi: Osobiti sastav »Grobničkoga polja« osobiti splet opisne, epske, dramske i lirске vrsti pjesmene, biti će posljedak trojega uzroka: osobite duševne situacije, iz koje je nikla pjesan, dramatičke žice, koja je u Demetra bila mnogo jača od epske, i onoga izgleda, koji je Demeter našao u velikom englezkom pjesniku Byronu.

Ocena Markovićeva obdeluje izvrstno estetiška načela, ki so lahko umevna, pa se naslanjajo tudi na mojsterske slovstvene izdelke.

Severus.

»Zagreb i okolica.« Kažiput za urođenika i strance. Složio A. Hudovski, gradski viećnik. Sa 43 slike i 2 načrta. U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskare 1892. 8°. 96 str. — Ciena 1 for.

To je naslov knjižici, ki je bila hrvaškemu svetu že davno potrebna in je pred dvema mesecema zagledala beli dan. Kakor so sploh taki kažipoti v inorodnih jezikih osnovani, tako je tudi ta spis sestavil A. Hudovski prav za praktično porabo. Strancem bode izvrstno služil, ker jim podaja o Zagrebu in njega okolici bodisi v preteklih stoletjih ali iz najnovejše dobe zanesljiva poročila. Zgodovinske podatke je pisec povzel iz Tkalcic-èvega »Spomenika grada Zagreba« pa iz Smičiklasove »Poviesti Hrvatske«, druge podatke pa iz službenih objav. — Slovencem

prav toplo priporočamo to knjigo, osobito onim, ki kanijo obiskati bujno se razvijajoči kraljevski Zagreb. Sramotno je za Slovence, ako se poučuje s kakim nemškim kašipotom, ko ima v bratovskem slovstvu boljše knjigo. Kdor pa hoče kako mesto tako obiskati, da mu kaj koristi pot, mora se vsekako poprej seznaniti z njegovimi odnošaji. — Prav lične slike so posnete po fotografijah. Novi načrt ima že tudi skupni kolodvor, ki se razteza prav za akademjskim trgom. — Gledé na to, da Slovenci radi obiskujejo svojo prestolnico, kazalo bi pač, da se čim najpreje izdá tudi kašipot po »beli Ljubljani«, ki bi prav dobro služil nam i Hrvatom. Tudi Hudovskega spisu želimo, da bi se daleč razširil med Hrvati in Slovenci. Cena 1 gld. bi se utegnila na prvi pogled komu previsoka zdeti, a če pomislimo, da je v knjigi toliko lepih slik, ni pretirana. — Nekaj izvodov je pisatelj poslal v razpečanje gosp. Ant. Zlogarju, kuratu na Gradu; kdor želi knjige, dobi jo lahko pri njem. I.

ČEŠKO SLOVSTVO.

Ilustrovano delo: »**Zemská jubilejní výstava v Praze 1891**« je dospelo ravnokar

do 19. snopiča. V 16 sn. je dopolnjeno poročilo o (poljedelskem) gospodarstvu in živinoreji od prof. Frana Sitenskega, kateremu sledé še poročila: »Vinoreja« (piše Josip Šimáček, ravnatelj vinoreje kneza Ferd. iz Lobkovic), potem »Vrtnarstvo in sadjereja« od M. Fulina, urednika časopisa českých vrtnarjev. V tekstu je 22 lepih ilustracij, med katerimi se posebno odlikuje slika »Souzen« od Rudolfa iz Ottenfelda. Cena snopiču je 36 kr. — O 17. in dr. prihodnjic.

»**Listi filologické.**« Vydávají se nakladem Jednoty českých filologů v Praze. Odpovědní redaktoři Jan. Gebauer a Jos. Král. Ročník osemnáctý. Ta list je strokovnjaški, za filologe, izhaja na leto v šestih zvezkih po pet pól v osmerki. Naročnina 3 gld. na leto. Naročuje se v Pragi, Klementinum.

»**Časopis pro pěstování Matematiky a Fysiky**«, kterýž se zvláštním zřetelem k studujícím rediguje prof. Augustin Pávek a vydává Jednota českých matematiků. Ročník XXI. V Praze. Nákladem Jednoty česk. matematiků. Ta mesečník izhaja na štirih pólah v 8°. in stane na leto 5 gld. — Oba časopisa pričata, kako skrbno se goji pri Čehih strokovnjaško znanstvo.

Razne stvari.

Naše slike. Frančišek Pustavrh. (Str. 289.) Ta slika je narejena točno po fotografiji, katero nam je iz dobre roke poskrbel sam gospod pisatelj. — Šubicev »Sv. Martin«. (Str. 296, 297.) Naročniki nam bodo hvaležni za posnetek slike, ki spada med najboljše v naši domovini. Podoba nam je prizadela mnogo stroškov, ker nismo imeli dobre fotografije za porabo in je bilo torej ž njo obilno dela. Gledé na sliko samo opozarjamo čitatelje na str. 146. in 147. našega lista. Kaže nam svetnika, ko obuja umrlo hčer žalostnih starišev. — Danes podajemo v slikah štiri obraze iz japonskega življenja. Japonsko je jako zanimiva dežela. Kakor hitro bomo mogli, objavimo spis o sedanjih Japonskih. — Pogled na Aleksandrijo. (Str. 329.) Ogledovalec gleda proti severu in ima velik kos Aleksandrije pred seboj. Na desni vidi Pompejev steber in Kom-ed-Dik, na levi pa daleč po mestu in tudi veliki jezuitovski kolegij.

»**Matica Hrvatska**« je imela redni občni zbor dné 19. junija. Predsedoval je načelnik gosp. Tade Smičiklas. Spominjal se je v govoru napredka »Hrvatske Matice« od l. 1836. sčm. Imetek znaša poleg hiše 50.628 gld. 45 kr.

Muzejsko društvo za Kranjsko je zborovalo dné 21. junija pod predsedništvom gosp. Andreja Senekoviča. Udov je 198 podpornih, štirje častni,

trije dopisujoči. Dohodkov je bilo v letu 1891. 1444 gld. Izdalo je tri zvezke »Izvestij«, o katerih bomo poročali v prihodnji številki.

»**Matice Slovenske**« občni zbor je bil dné 22. junija. Predsedoval je gosp. kan. Jos. Marn. Občni zbor je pričal o vsestranskem napredku Matice.

Nove iznajdbe. Nekatere vednosti in umetnosti jako urno napredujejo. Skoro ne preide mesec, da bi ne poročali časniki, kako se je zopet kaj izboljšalo v fotografiji. Na Angleškem so sestavili tako pripravo, ki sama naredi človeško podobo s fotografijo. Treba se je vstopiti pred tisti stroj, vreči v neko luknjo denar (blizu 6 kr.), tam počakati kakih 40 sekund, in na dan pride slika, ki ni slaba. Polagoma bodo tudi pri nas postavili take stroje, saj ima njihov posestnik pri vsaki podobici še 3 kr. dobička. — Lepo znajo užgati fotografije (portrete) v porcelan. Dá se posebno lepo prirediti taka slika na grobne spomenike. Slika, v porcelan užgana, je natančna in stanovitna. Ko bi bila ta stvar bolj znana, gotovo bi dal marsikdo napraviti na grobni spomenik tako podobo. — Vedno bolj obetajo, da se bode dalo fotografovati tudi v barvah. Take poskuse je delal s precejšnim uspehom G. Lippmann, in veččaki menijo, da se bode polagoma vendar-le dalo dognati, kar se je zdelo skoro čisto nemogoče. — Še bolj čudno je to-le: Upajo, da se bodo dale podobe ali risbe prav tako sporočati in prenašati v daljavo, kakor dandanes telegrafujejo in pa govore s telefonom v daljavo po železni žici.

Glasbena in gledališka razstava in češke operne predstave na Dunaju. Razstava, ki se je otvorila v 7. dan maja na Dunaju, namerja pokazati razvoj glasbe in gledališča, ter seznaniti občinstvo z odličnejšimi glasbenimi in dramatičnimi uspehi raznih narodnostij. Tako obširna in mnogo vrstna je, da ne zanima samo strokovnjaka, temveč i nevesčaka, kakor glasba in gledališče v obče zanimata vsakega izobraženca.

Strokovna in z njo združena obrtniška izložba je v rotundi v Pratru. V narodopisnem oddelu so razložena od evropskih narodnostij le nekatera, večinoma že zastarela godala, in bogata zbirka hrvaških tamburic, — a od raznih azijskih, afričanskih in američanskih narodnostij zanimive zbirke raznovrstnih godbenih orodij, ter je ta oddelek za spoznavanje razvitka godbe neprecenljiv. Glasbena in gledališka razstava Avstrije in Nemčije kaže razvitek glasbe v teh državah, pričenši s prvimi početki notne pisave do naših dnij. Mnogi avtografi, slike, črteži in orodja jo izpopolnjujejo. V posebnih oddelkih se združujejo dela, slike in spomini velikih in slavljenih skladateljev, kakor tudi onih avstrijskih vladarjev, ki so glasbo ali sami gojili ali jo pa podpirali. — Dramatično slovstvo nemškega naroda se nam kaže v svojih početkih, duhovnih in pasijonskih igrach, do naših dnij, v obilici knjig in rokopisov, slik pesnikov, pisateljev in kritikov, podob igralcev in igralk. — Gledališča so razstavila bogate zbirke črtežev, dekoracij, kostumov itd., posebno se odlikujeta dvorno gledališče in opera na Dunaju. Razna pevska in glasbena društva so razstavila svoja bandera in trakove, častna darila in priznanja, podobe in kolajne, publikacije in spise; izmed njih se odlikuje moško pevsko društvo dunajsko. Šole nam podajajo statistične podatke in učne pripomočke. Dunajsko dvorno gledališče in mesto dunajsko sta razstavili v posebnih paviljonih svoje prebogat in zanimive zbirke mnogih portretov in slik slovečih igralk in igralcev; opera portrete slavljenih pevcev in pevk in veliko zgodovinsko-zanimivih gledaliških listov. Črteže, slike, kostume, dekoracije, muzikalije, spise in knjige so razstavili i drugi narodi in države, tako Čehi in Poljaki, — Bolgari v posebnem paviljonu posebno za narodno glasbo zanimive stvari, — Rusija vzbuja občno pozornost in priznanje gledé na bogastvo in dragocenost svojih kostumov, — Bavarska zanima posebno zaradi spominkov na nesrečnega kralja Ljudevita, velikega podpornika glasbe in umetnosti, — Anglija je razstavila veliko število instrumentov, podob in avtografov, — Francija lepe dekoracije in kostume, — Italija, kjer se je glasba najmočnejše in najslavnejše razvila, — in Španija sta se udeležili razstave, torej se smé v istini imenovati svetovna v tej stroki.

V obrtni izložbi, ki je združena s strokovno, podaja se marsikaj zanimivega v bogati razstavi godbenih orodij ali pa stvarij, ki se rabijo v kakoršnikoli zvezi v gledališču. Razven tega vidiš zanimive notranjščine gledaliških odrov. Pozabiti tudi ne smemo izborne razstave vojaške godbe v Prusiji, ki nam kaže lepi njen razvitek. Obžalujemo, da se ni priredila jednaka razstava i za našo avstrijsko vojaško godbo.

A ne samo razstava v rotundi nudi ti zanimivosti, nego tudi park pred njo. Razven gostilniških in kavarnarskih zgradb imaš ondi lepo in okusno zgrajeno gledališče za predstave za časa razstave, — ondi je velika dvorana za koncerte, — ondi je gledališče za punice (marionette), — ondi je lepa, velika panorama, predstavljajoča ladijo, ki je priplula v newyorško pristanišče; slikana je z izborno resničnostjo, morje in breg — oboje, kakor v istini, — ondi je pred vsem zanimiv trg z dunajskega mesta, natanko posnet po slikah koncem 17. veka, kjer je tudi burkežem postavljen poseben oder. Ta posnetek trga iz prešlih vekov jako vabi in mika občinstvo. Da so se ondi, kakor i drugodi, nastanili trgovci, priporočujoči ti razno blago v prodajo, — ter nastanile pivnice in gostilne, to je pač umevno; pa, ako te tudi vsa okolica in celó oprave strežkinj zazibljejo v sanje, da si v prešlih časih, strezne te draginja, — saj prošli veki so sloveli i zaradi svoje cenosti. Posebno svariti je tujca pred francosko restavracijo v parku; sicer pa naj pazi na to, kje se zbira največje število meščanskih ljudi: tukaj dobode dobrega blaga za primerno ceno.

(Dalje.)

Znameniti grobovi l. 1891/2. »Dom in Svet« žaluje za tremi vrlimi prijatelji: Dné 22. marca p. l. je umrl v Št. Petru na Notranjskem tamošnji kurat **Anton Tramte**, vzoren duhovnik, vrl narodnjak. Porodil se je v Škocijanu pri Dobravi 6. maja 1846., posvečen 31. julija 1871. Za »Dom in Svet« je spisal l. 1890. »Nekaj o fotografiji«. O isti stvari je sestavil obširen spis, ki pa je ostal v rokopisu.

Dné 6. novembra p. l. je umrl na svojem domu v Planini na Notranjskem ljubljanski bogoslovec **Alojzij Rován**. Porojen 28. maja l. 1870. je zvršil gimnazijo v Ljubljani in stopil l. 1889. tu v semenišče. Bil je nadarjen pisatelj, ki bi izvestno mnogo koristil domovini s svojimi spisi. V »Dom in Svet«-u je priobčil l. 1890. podobico »Godec« in l. 1891. povest »Prijatelja«. V »Pomladnih glasih« I. zvezek l. 1891. je njegova povest »Mlado življenje«. Več njegovih dovršenih in nedovršenih spisov je ostalo v rokopisu.

Jako nadarjen mlad pisatelj je bil **Feliks Šarec**. Porodil se je v Ljubljani 23. julija 1868. Zvršivši leta 1888. ljubljansko gimnazijo, je stopil v goriško semenišče, leto pozneje pa v ljubljansko. Poldrugo leto trajajoča huda prsna bolezen ga je položila v prerani grob v Moravčah pri njegovih stariših 11. maja leta 1892. Spisi iz njegovega peresa pričajo o njegovi izredni pisateljski nadarjenosti. Še kot dijak je spisal knjižico: »Doma in na tujem. Povest iz preteklega stoletja. Založil Giontini. 1889.« Str. 58. — V istem letu je poslovenil po W. Massliebu knjigo: »George Stephenson, oče železnic. Založil Blaznik. 1889.« Str. 266. — V »Dom in Svet«-u je priobčil tri kratke povesti: »Materina molitev«, l. 1889.; »Na grobeh« in »Aula tentaminum — pa sodnijska temnica«, l. 1890. — Razven tega je poslovenil za »Slovenca«, l. 1890. (št. 188—192) sliko »Jezuit in prostozidar«.

Večni jim pokoj in čast njih spominu!

J. B.

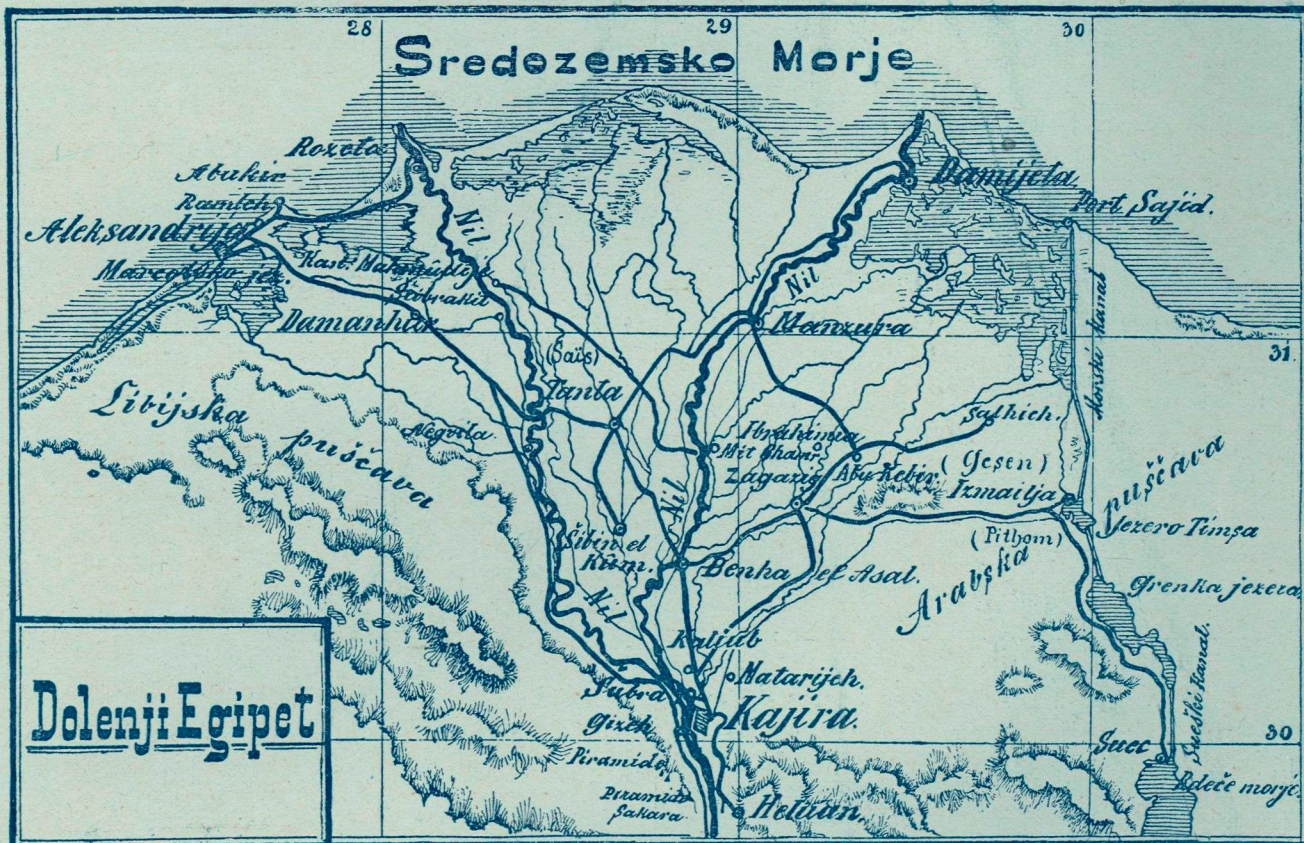
Slovenskim pisateljem in bralcem.

(Dalje.)

Jako me mika, da pojasnim še z drugačnimi vzgledi to, kar sem trdil. Stvar je sitna, a ne morem se ustavljati izkušnjava. Pri nas se še dokaj zavedamo, da je treba spisom lepe oblike, vendar še premalo.

Po pravici pravimo, da smo Slovenci v slovstvu poslednjih 40 do 50 let vrlo napredovali. Kako ubožni smo bili tedaj, ko so jele s težavo izhajati »Novice«!

Ko bi me pa vprašal prijatelj, ali je bil napredek večji v vsebini ali v obliki, odgovoril bi: V obliki. Zakaj velikih in znamenitih idej, važnih pridobitev na znanstvenem polju niso mogli podati slovstveniki, pač pa so izolikali obliko, da moramo strmeti. Nemci niso v sto letih napredovali v slovstveni obliki toliko, kolikor smo mi v 40 letih. Kakšna je bila oblika slovenskih spisov pred sto

leti, kakšna je bila še pred 30 leti, in kakšna je v dobrih spisih dandanašnji! Omenjam le jednega pisatelja. Čitatelji menda že vedó, da se modrosti gospoda Stritarja ne klanjam, in je ne cenim. Izpovem tudi naravnost svoje prepričanje, da je spravi med Slovence nekatere misli in nazore, katerih ne more potrditi jasno umovanje in kateri so pri nas napravili že nekoliko zmede. A kar je res, je res: Stritar je jako spreten, skoro dovršen v obliki, bodisi v pesniški, bodisi v nevezani besedi. Celó navadno misel zná izraziti lepo, fino, elegantno. Prav zato je imel nekđaj toliko veljavo med

nami, zato je imel čudovito moč do čitateljev, zlasti mladih. Veljave je mnogo izgubil, ko se je širilo spoznanje, da zaostaja v vsebini, da jo celó zajema iz drugih studencev; a njegova zasluga za lepo obliko je zapisana v našo zgodovino, in po pravici mu je nihče ne more kratiti. Stritar je učil pesnike pevati brez pesniških »sloboščin«, katere si dovoljujejo vsi narodi, on je učil pisati in govoriti v takem jeziku, kateri se spodobi za vsak »salon«, za vsako gospôdo. kateri je preprost in vzvišen hkrati. Prav zato ga je mnogo pisateljev posnemalo bolj ali manj srečno. To je

tako očitno, da njegovih pridobitev ne more prezirati noben slovstvenik, ako neče nazadovati.

Ozrimo se na drug vzgled, na drugega pisatelja, ki je omenjenemu našemu bil v mnogih rečeh vzor: Francoz J. J. Rousseau. Koliko je dosegel, koliko moč je imel ta pisatelj v preteklem stoletju! Morebiti zaradi temeljitega dokazovanja? Ne; samo zaradi mične, čarobne oblike. — Jako je naš slovenski pesnik cenil nemškega Lessinga. Tudi ta ima posebno lepo pisavo v nevezani besedi, zato je potlačil z nepremagljivo močjo svoje nasprotnike in si pridobil v Nemcih klasično veljavo. — Naposled omenjam še jednega, kolikor toliko znanega pisatelja in modroslovca, Schopenhauerja. Da se je njegovo modroslovje v korenini, v deblu, v vejah in v gnilih sadovih pokazalo kot čisto napačno, da je neresnično in kvarljivo, to se dokaže kmalu. A vendar ima ta čudak mnogo veljave — zaradi lahke oblike, zaradi zanimivosti njegovih spisov.

Ne samo naravno je, da se tako godi, ampak tudi prav poučno. Kdor se hoče bojevati z nasprotnikom, rabi naj jednako orožje, ali še boljše. Rabimo tudi za dobro in pravo vsebino lepo obliko in uspehi nas bodo poplačali za delo.

Lepa oblika ne pride kar sama ob sebi, marveč treba se je zanjo truditi; treba je misli primerjati, vaditi se, piliti, čistiti in likati. Kajpada to ni vsem pisateljem všeč, mnogi bi se radi kar v blesku lesketali brez truda. Pač je res, da imajo nekateri že prirojen dar za lepo obliko; ti čutijo in spoznavajo razloček med lepo in nelepo vnanjščino mnogo bolj, nego drugi, toda vaja in skrbno opazovanje pomore mnogo.

O Francozih pravimo po pravici, da imajo olikan jezik. Ne samo, da je oglašen po oblikah, marveč govorjenje sploh, izražanje, lahkotno gibanje — vse kaže, da umeva Francoz lepoto oblike in njeno vrednost. Pri rokah imam neko knjigo, ki pojasnjuje to francosko spretnost in gibčnost z vzgledi. Knjiga navaja nekaj vzgledov, kako so se nekateri manj olikani Francozi zagovarjali pred sodiščem. Neki vojak n. pr., ki je prebodel roko

svojega tovariša z bajonetom, bil je vprašan: »Zakaj ste tako nečloveški?« Vojak je odgovarjal: »Gospod polkovnik, kaj hočete! Vino, vreme, živci, — vse to mi nagaja, in potem je med mojimi tovariši dovolj takih, ki me dražijo. Vse to mi je že preveč . . . « Vojak, ki se je tako zagovarjal, bil je kmetovski sin, Bretnjec. Neki rokodelec iz pariškega predmestja je odgovarjal pred sodiščem mestnemu stražniku — tožniku tako-le: »Mestni stražnik, vi ste se motili! Nikar ne dostavljajmo več, nego je res! Vsak po svoji meri! Dobra mera, to je prav, pa ne več, ne manj! Rokodelec je miren, rokodelec je poštenjak, on je prijatelj reda, vlade in mestne straže, kadar mu ne dela krivice in ne priča po krivem zoper njega. Mestni stražnik, vi mi delate krivico. Gospodje sodniki, stvar je bila taka-le itd.« Zares, to je fino. Kako živahno, zanimivo, prikupljivo! In tako znajo Francozi, tako ljubijo Francozi lepo obliko v pismu in v besedi. Njih pisatelji so se trudili za lepo lice v spisih, s slovstvom se je olikal jezik, olikalo se je občevanje, in tako so Francozi mojstri v lepih oblikah. Kdor pozna vsaj deloma francoski jezik in francosko slovstvo, prepričal se je o tem. Dobra francoska knjiga mika čitatelja že po obliki, po eleganci, prijetnosti. Ni se mi treba nikomur laskati, niti našemu narodu samemu ne, saj mu resnica koristi več, nego nezaslužena hvala. A reči smemo in moramo, da ima Slovenec po rojstvu milo, prijazno, mirno nprav, in je torej jako občutljiv, kakor tudi sposoben za lepe oblike. Slovstvo bi ravnalo proti temu svojstvu, ko bi ne gojilo ličnosti in krasote v oblikah.

Zato se mi zdi neizmerno važno za naš narodni napredek, da se slovstveniki vseh vrst tega tudi zavedó, da se odrekó neolikanosti v pisavi, da se poprimejo onega medsebojnega občevanja, ki nam pridobiva čast pred svetom, da se ne grdiijo z robotostjo in ne sramoté s surovostjo. Tudi olika je moč. Delajmo, da jo naš narod pridobi! Ako smo to storili, dali smo mu jedno podporo več za njegov obstanek.

(Dalje.)

